

Tiia-Mari Tervaharju

METSÄN LAPSI TAHDON OLLA

Leikin sukupuolittuneisuus metsäesiopetuksessa

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Toukokuu 2021

TIIVISTELMÄ

Tiia-Mari Tervaharju: Metsän lapsi tahdon olla. Leikin sukupuolittuneisuus metsäesioetuksessa.
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Varhaiskasvatuksen tutkinto-ohjelma
Toukokuu 2021

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin leikin sukupuolittuneisuutta suomalaisessa metsäesioetuksessa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kuinka sukupuoli vaikuttaa lasten leikkiryhmiin sekä leikkien aiheisiin ja rooleihin, kun leikkiympäristönä on perinteisten esiopetustilojen sijaan metsä.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tapaustutkimuksena, jossa on vaikutteita etnografisesta tutkimusotteesta. Tutkimusaineisto kerättiin havainnoimalla ja videoimalla lasten leikki tilanteita metsäesioetuksessa kolmen päivän aikana, sekä haastatteleamalla kahta esioetusryhmän työntekijää. Aineiston analyysissä havainnoidut ja litteroidut leikki tilanteet teemoiteltiin sukupuolistereotyyppeihin, sukupuolineutraaleihin ja sukupuolistereotyyppioita haastaviin leikkivalintoihin. Teemahaastattelun tavoite oli tarkastella ryhmän henkilöstön kokemuksia sukupuolittuneisuudesta ryhmän leikissä, ja peilata niitä havainnointiaineistoon.

Tutkimustulokset osoittivat, että metsäesioetusryhmässä lapset sekä uusintivat että haastoivat sukupuolistereotyyppioita leikissä. Lasten leikkikaverivalinnoissa ilmeni selkeä sukupuolijako tyttöjen ja poikien välillä. Kuitenkin leikkien sisällöt, leikkiaiheet ja leikki roolit olivat pääasiassa sukupuolineutraaleja ja hyvin yhteneviä leikkijöiden sukupuolesta riippumatta. Toisinaan lapset myös haastoivat leikeissään stereotyyppisiä sukupuolirooleja. Ryhmän henkilöstön teemahaastatteluissa tärkeimmiksi teemoiksi nousivat mielikuvitukseen ja roolileikkeihin kannustava leikki ympäristö sekä varhaiskasvatuksen henkilöstön valmiudet toteuttaa sukupuolisensitiivistä kasvatusta.

Aiemmissa leikin sukupuolittuneisuutta tutkineissa etnografioissa havaitut vahvasti sukupuolistereotyyppiset leikkiaiheet eivät näkyneet metsäympäristössä. Tätä saattaa selittää perinteisten lelujen puuttuminen, joiden on nähty jakavan leikkejä vahvasti ”tyttöjen ja poikien leikkeihin”, sekä toisaalta leikki ympäristö, joka kannustaa kaikkia lapsia sukupuolesta riippumatta mielikuvituksen käyttöön, roolileikkiin, itsensä haastamiseen ja tilan ottoon. Toimintaympäristöä ratkaisevampaa on varhaiskasvatuksen henkilöstön ymmärrys sukupuolen vaikutuksesta lasten leikkiin. Metsä esioetuksen toiminta- ja leikki ympäristönä näyttäisi tukevan sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tavoitteita.

Avainsanat: Sukupuoli, sukupuolisensitiivisyys, leikki, varhaiskasvatus, metsäesioetus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	TEOREETTINEN VIIITEKEHYS	6
2.1	Sukupuolen rakentuminen	6
2.2	Leikki	8
2.2.1	<i>Sukupuolittunut leikki esiopetuksen toimintaympäristössä</i>	9
2.3	Metsäesiopetus	10
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	12
3.1	Tutkimustehtävä.....	12
3.2	Etnografinen lähestymistapa.....	12
3.3	Aineistonhankinta.....	13
3.3.1	<i>Havainnointi lapsiryhmässä</i>	13
3.3.2	<i>Videointi</i>	14
3.3.3	<i>Teemahaastattelu</i>	15
3.4	Aineiston analysointi	16
3.5	Eettisyys ja tietosuojakysymykset.....	19
4	LEIKIN SUKUPUOLITTUNEISUUS METSÄESIOPETUKSESSA	21
4.1	Sukupuolittunut toiminta leikissä.....	21
4.1.1	<i>Leikkiryhmät ja kaverivalinnat</i>	21
4.1.2	<i>Leikkien roolit</i>	24
4.1.3	<i>Leikkien aiheet</i>	26
4.2	Henkilöstön kokemukset sukupuolesta leikissä.....	28
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	31
5.1	Kooste tutkimustuloksista ja niiden merkitys	31
5.2	Tutkimuksen luotettavuus	35
5.3	Jatkotutkimusaiheet	36
	LÄHTEET	38
	LIITTEET	43
	Liite 1: Tutkimuskutsu perheille.....	43
	Liite 2: Tutkimuskutsu henkilöstölle	44

TAULUKOT

TAULUKKO 1.	HAVAINNOINTIAINEISTO TEEMOJEN JA TYYPPIEN MUKAAN	18

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä tarkastelen sukupuolen vaikutusta leikkiin metsäesiopetuksessa. Toteutin tutkimuksen havainnoimalla ja videoimalla lapsiryhmän leikkiä suomalaisessa metsäesiopetusryhmässä, sekä haastatteleamalla ryhmän työntekijöitä heidän kokemuksistaan sukupuolen vaikutuksesta ryhmän leikkiin.

Leikin sukupuolittuneisuus ilmenee mm. lasten leikki- ja leluvalinnoissa sekä siinä, miten lapset valitsevat leikkikaverinsa. Usein tyttöjen ja poikien erilaisia leikkivalintoja selitetään luonnollisena, biologisesti määräytyvänä ilmiönä. Kuitenkin lasten valintoja ohjailevat paitsi sukupuoleen kohdistuvat oletukset ja odotukset, myös mielikuvat eri leikkivälineiden ja -valintojen sukupuolityypillisyydestä. ”Tyttöjen leikkeinä” nähdään naistapaiset koti- ja hoivaleikit sekä esimerkiksi nuket ja barbit, kun taas ”poikien leikeiksi” mielletään autoleikit, rakentelu ja riehumisleikit. (Alasuutari, 2016.) Tarkat sukupuolisäännöt leikissä luovat epätasa-arvoisia leikki- ja oppimismahdollisuuksia leikkijöiden välille, jättävät huomiotta sukupuolen moninaisuuden ja lisäävät mm. kiusaamisen riskiä (Alasaari & Katainen, 2016). Sukupuolirooleja ja -kategorioita tuotetaan aktiivisesti arjen toiminnoissa (Thorne, 1993).

Metsäopetus vie oppimisen ja kasvatuksen luontoon. Metsäpäiväkoti- ja esiopetusryhmät toimivat pääosin ulkona metsässä, jossa myös oppiminen ja leikki tapahtuu. Luontokasvatuksen nopeasti kasvavasta suosiosta huolimatta metsäopetusta on tutkittu vasta vähän Suomessa.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014, 15) mukaan ”Esiopetus toimintaympäristönä tukee lasten tasa-arvoisuutta”. Tähän sisältyy myös sukupuolten tasa-arvo (Opetushallitus, 2014). Leikkiympäristönä metsäesiopetus tarjoaa tilan, jossa sukupuolta perinteisesti määrittävät lelut ja tavarat eivät ole läsnä. Onkin kiinnostavaa tutkia, haastaako metsäpedagogiikka käsityksiä leikin sukupuolittuneisuudesta biologisena ja luonnollisena ilmiönä, ja

kuinka sukupuolittuneisuus näkyy alle kouluikäisten lasten omaehtoisessa leikissä, kun se viedään metsään.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tutkimukseni teoriaosiossa tarkastelen sukupuolen rakentumista eri näkökulmista, pohdin sukupuolen vaikutusta leikkiin sekä kuvailen suomalaista metsäesiopetusta. Teoreettinen viitekehys paikantuu erityisesti feministiseen teoriaotteeseen. Feministinen tutkimus jakautuu moneen eri koulukuntaan, joita kaikkia yhdistää sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvät kysymykset (Ylitapio-Mäntylä, 2012a). Feministiset teoretisoinnit pyrkivät paljastamaan yhteiskunnassa vallitsevia sukupuolittavia rakenteita sekä korostavat tarvetta tarkastella sukupuolta moninaisesti. Ne myös haastavat sukupuolen tiukkaa biologista kahtiajakoa ja tuottavat tietoa sukupuoleen liittyvistä ahtaista stereotyyppioista. Sukupuolijärjestelmän lisäksi feminististen teorioiden ja -tutkimuksen keskeisiä avainsanoja ovat sorto ja emansipaatio, erot, valta, seksuaalisuus ja ruumiillisuus (Koivunen & Liljeström, 1996).

2.1 Sukupuolen rakentuminen

Lapsen sukupuoli-identiteetin rakentumista selitetään usein lapsen biologiaan sekä sosialisatioon liittyvänä ilmiönä. Biologisen selityksen mukaan erot sukupuolten välillä kumpuavat synnynnäisistä ja siten luonnollisina nähdyistä ominaisuuksista. Tämä näkökulma esittää usein sukupuolen muuttumattomana ja vääjäämättömänä lainalaisuutena. Puhtaasti biologista selitysmallia on kuitenkin myös kritisoitu laajalti. Kritiikki on kohdistunut muun muassa siihen, ettei biologiaan nojaava perustelu huomioi sukupuolen ilmentämisen kulttuuri- ja aikasidonnaisuutta, eikä yksilöllisiä eroja ihmisten välillä. (Blaise, 2005.) Näkökulma ei myöskään tunnusta sukupuolen moninaisuutta.

Sosialisaatioteoriat korostavat sosialisatian ja oppimisen merkitystä sukupuolen rakentumisessa. Niiden mukaan lapsi oppii sukupuolelleen tyypillisen käyttäytymisen mm. mallioppimisen kautta, jolloin sukupuoleen kohdistuvat odotukset ohjailevat lapsen käyttäytymistä ja kehitystä. Mallioppiminen tapahtuu

imitoimalla niin aikuisia kuin vertaisia, eli muita lapsia. (Blaise, 2005.) Kun sukupuolista "oikein" toimimista vahvistetaan ja "väärin" toimimista paheksutaan, omaksuu lapsi nopeasti sukupuoleensa liitetyt odotukset, ja alkaa toimia niiden puitteissa (Ylitapio-Mäntylä, 2012b). Etenkin feministisen poststrukturalistisen näkökulman valossa lapset eivät kuitenkaan ainoastaan sosiaalistu ulkopuolelta tuleviin yhteiskunnan arvoihin, vaan rakentavat itse aktiivisesti käsityksiä sukupuolesta puheen, vuorovaikutuksen ja leikin keinoin (Blaise, 2009). Queer-tutkija Judith Butler (1990, Vilkan, 2010 mukaan) näkee, että sukupuoli rakentuu sosialisoinnin sijaan pikemminkin toistojen ja jäljittelyn kautta, ja että sukupuoli on siten performatiivinen: sukupuolta "suoritetaan" toistamalla erilaisia performatiivisia eleitä, rooleja ja piirteitä.

Eri sukupuolille tyypillisinä ja luonnollisina nähdyt käyttäytymismallit eli sukupuoliroolit ovat läsnä kaikkialla: jo vastasyntyneelle vauvalle puetaan siniset tai vaaleanpunaiset vaatteet symboliksi vauvan biologisesta sukupuolesta. Yhteiskunnan sukupuoliroolit rakentuvat kuitenkin aina sidoksissa kulttuuriin ja aikaan. Esimerkiksi tyttöjen ja poikien pukeutumiseen liittyvät normit ja odotukset vaihtelevat sukupolvien ja eri kulttuurien välillä. Sukupuoliroolit ovat kaavamaisia käsityksiä siitä, kuinka eri sukupuolten uskotaan tai oletetaan toimivan, ja niitä määrittää vahvasti heteronormatiivisuus (Ylitapio-Mäntylä, 2012a). Heteronormatiivisessa ajattelumallissa "mies" ja "nainen" ovat keskenään vastakkaiset voimat, ja yhteiskunnan peruspilarina näyttäytyy oletus heteroseksuaalisuudesta (Varvema, Heinonen, Grundström & Leinonen, 2020). Hetero-oletus sulkee lähtökohtaisesti ulkopuolelleen niin seksuaali- kuin sukupuolivähemmistöt. Heteronormatiivinen ajattelu on historiallisesti nivoutunut kiinteäksi osaksi yhteiskuntien rakenteita ja kulttuuria, sekä siten myös yksilöiden ajattelua ja identiteettiä.

Sukupuolen rakentumisesta puhuttaessa on kuitenkin nähtävä myös tiukan binäärisen sukupuolijärjestelmän välimaastoon ja ulkopuolelle, jonne osa ihmisistä asemoituu. Sukupuolen moninaisuuteen kuuluvat sukupuolivähemmistöt kuten transsukupuoliset, intersukupuoliset ja muunsukupuoliset (Seta ry & Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, 2021).

2.2 Leikki

Filosofi ja kulttuurihistorioitsija Johan Huizinga on kuvaillut ihmisen olemusta *homo sapiensin* ("viisas ihminen") sijaan käsitteellä *homo ludens* ("leikkivä ihminen"). Hänen mukaansa leikki on paitsi inhimillisen kulttuurin ydin, myös eläinlajeja yhdistävä toiminta ja ominaisuus: kaikki leikkivät. (Huizinga, 1938, Kallialan, 1999 mukaan.)

Leikki on lasten ominaista toimintaa ja tärkeä itseilmaisun muoto. Se on kehittävää, rentouttavaa, jännittävää, luovaa, vakavaa, hauskaa ja vuorovaikutteista. Leikki on myös yksi suomalaisen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen monipuolisista työtavoista, ja se nähdään kaiken oppimisen lähtökohtana (Opetushallitus, 2014). Vaikka leikki kehittää lasta monilla eri oppimisen alueilla, Kalliala (1999) näkee, ettei lapsi leiki oppiakseen, mutta oppii leikkiessään. Vapaassa, ohjailemattomassa leikissään lapset pääsevät toteuttamaan omia tavoitteitaan, suunnittelemaan leikin kulkua sekä päättämään, kenen kanssa leikitään ja kuka saa osallistua. Lapset harjoittelevat leikin ohessa vuorovaikutustaitojaan ja luovat sosiaalisia suhteita. (Helenius & Korhonen, 2020.)

Lev Vygotsky on korostanut rooli- ja mielikuvitusleikin merkitystä lapsuudessa. Näissä leikeissä lapset luovat kuvitellun tilanteen, valitsevat leikkiroolin ja noudattavat leikin muuttuvia sääntöjä, joita rakennetaan spontaanisti leikkineuvottelujen avulla. (Vygotsky, 1933, Bodrovan, 2008 mukaan.) Roolileikkinä voidaan myös nähdä leikit, joissa lapsi antaa rooleja ja merkityksiä esineille ja asioille, joita leikissä hyödynnetään (Reunamo ym., 2013). Leikkiväline voi lapsen käsissä saada monta eri merkitystä palvellakseen leikin juonta ja tapahtumia. Kangas ja Sintonen (2020) huomauttavat, ettei leikkiin kuitenkaan välttämättä vaadita perinteisiä leikkivälineitä eli leluja. Välineellisessä leikissä mielikuvitus saattaa näyttäytyä rajallisemmin. Bodrova (2008) esittää, että nykyajan lapset kasvavat yhä realistisempien lelujen ympäröiminä, mikä vähentää lasten tarvetta harjoittaa symbolista ja abstraktia ajatteluaan leikissä. Hän myös uskoo, että yhä varhaisempi akateemisten taitojen korostaminen kasvatuksessa saattaa tapahtua perinteisen mielikuvitusleikin kustannuksella.

Vaikka leikki on mielikuvitukseen perustuvaa, se on samalla totisinta totta. Samalla kun lapsi kehittää taitojaan tulkita kanssaleikkijöitä, hän myös rakentaa

kokemusta itsestään toimijana (Kangas & Sintonen, 2020). Leikki ei siis ole pelkästään pelleilyä ja kuvittelu, vaan lapsille todellisia kohtaamisia, joissa rakennetaan merkityksiä ja testataan rajoja (Thorne, 1993). Tästä syystä leikin havainnointi ja tutkiminen auttavat aikuista ymmärtämään lasten maailmaa, ajatuksia ja kulttuuria.

2.2.1 Sukupuolittunut leikki esiopetuksen toimintaympäristössä

”Tyttöjen ja poikien leikit” on käsitys, johon törmää päiväkodin arjessa toistuvasti. Usein tyttöjen leikeiksi mielletään rauhalliset hoivaleikit, koti- ja nukkeleikki sekä mielikuvituksen käyttö, kun taas pojille luontevina nähdään rakentelu- ja autoleikit sekä painiminen ja riehuminen (Alasuutari, 2016). Lapset määrittelevät ja valvovat tarkkaan sitä, mikä on eri sukupuolille sopivaa leikkiä ja käyttäytymistä. ”Sukupuolisääntöjen” rikkomisesta voi seurata sosiaalinen rangaistus leikkijöiden välillä (ks. MacNaughton 1997; Mayeza, 2018). Kuten aikuisillekin, myös lapsille vertaisryhmät ovat tärkeitä, ja yhteisten sääntöjen noudattaminen on helpompaa kuin niiden kyseenalaistaminen.

Leluvaihtojen sukupuolittuneisuutta ylläpitävät muun muassa lelubrändit, jotka aktiivisesti värikoodaavat lasten tuotteita ”tyttömäisiksi” ja ”poikamaisiksi” sekä tuottavat lelukuvastoja, jotka niin ikään erottelevat tyttöjen ja poikien lelut heteronormatiivisesti kahdeksi hyvin selkeäksi kategoriaksi. Kuvastot ovat mainoksia, ja ne toimivat markkinatalouden ehdoilla, myyden kuluttajille mielikuvia siitä, mitkä lelut ”kuuluvat” millekin sukupuolelle. Lapset ovat myös kuluttajia, jotka omaksuvat tätä aikuisten luomaa keinotekoisia leikkikulttuuria. Tutkimusten mukaan tytöillä on leluvaihtojissaan hieman enemmän liikkumavaraa ja joustavuutta kuin pojilla (mm. Cherney & Dempsey, 2010).

Esiopetuksen toimintaympäristössä lapsilla tulee olla tasa-arvoiset ja sukupuolesta riippumattomat mahdollisuudet kehittää kykyjään ja tehdä valintoja (Opetushallitus, 2014). Kuitenkin niin päiväkodin kuin esiopetuksenkin ympäristö säätelee ja ohjailee lasten toimintaa sukupuolittuneesti. Esimerkiksi fyysisen tilan ratkaisut voivat paikantaa toimintoja ja erotella lapsia sukupuolittuneesti erilaisiin joukkoihin ja leikkiryhmiin. Lasten leikkivaihtojen päiväkodissa tai esiopetuksessa ohjailevat paitsi ryhmän sisäinen kulttuuri, myös aikuisten lapsiin kohdistamat

oletukset. Tästä viestii esimerkiksi Alasuutarin (2016) tutkimus, jossa tarkasteltiin lapsen sukupuoleen kytkeytyviä odotuksia ja oletuksia lasten vasu- eli varhaiskasvatussuunnitelma-keskusteluissa. Tutkimus osoitti, että sukupuolittuneet oletukset kehystivät niin päiväkodin työntekijöiden kuin vanhempienkin luonnehdintoja lapsesta. Lapsen biologiaa käytettiin selittävänä tekijänä leikki-, lelu- ja kaverivalinnoille, ja vaikka perinteisten ”sukupuolisääntöjen” rikkomista ei implikoitu suoranaisen kielteisenä, sitä selitettiin usein ns. poikkeuksina ”normaalitilanteesta”, jossa lapsi leikkii sukupuolelleen tyypillisesti. Biologinen sukupuoli nähdään siis luonnollisena selittäjänä sille, miten lapset toimivat, mistä asioista he ovat kiinnostuneet ja minkälaisia leikkivalintoja he tekevät. (Alasuutari, 2016.) Anna Siippainen (2017, 209) toteaaakin, ettei jako tyttöihin ja poikiin ole yhdentekevä, sillä ihmiseltä odotetaan eri asioita sukupuolen perusteella.

Tilanteisiin, joissa sukupuoli vaikuttaa tavalla tai toisella eriarvoistavasti kasvatuksen arjessa, voidaan vastata sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella. Sukupuolisensitiivinen tai sukupuolitietoinen kasvatus pyrkii tekemään näkyväksi ja purkamaan kasvattajien ja ryhmän sukupuolittuneita käytäntöjä. Sukupuolisensitiivinen kasvatus vaatii kasvattajalta herkistymistä näille käytännöille sekä oman toiminnan aktiivista, kriittistä reflektointia. Ryhmän toimintaa voidaan tarkastella sukupuolinäkökulmasta esimerkiksi tutkimalla ryhmän tiloja ja oppimisympäristöjä, leikkivälineitä ja leikkipaikkoja, opetus- ja kasvatust materiaaleja sekä kirjoja ja lauluja. Lapsia kannustetaan kokeilemaan ja ihmettelemään, keskustelemaan ja kyseenalaistamaan. (Ylitapio-Mäntylä, 2020.) Feministinen poststrukturalistinen teoria on korostanut opettajan roolia passiivisen sivustaseuraajan sijaan kasvattajana, joka johdattelee lapsia aktiivisesti pohtimaan sekä haastamaan käsityksiään sukupuolista ja niihin liittyvistä normeista. (Blaise, 2009.)

2.3 Metsäesiopetus

Tässä opinnäytetyössä tarkastelen leikkiä sukupuolen näkökulmasta metsäesiopetuksen toimintaympäristössä. Metsäopetusta (eng. *outdoor education* tai *outdoor learning*) on eri muodoissaan toteutettu jo pitkään eri puolilla maailmaa, mutta erityisesti viime vuosikymmeninä metsäpäiväkodit, -

esiopetusryhmät ja metsäkerhot ovat alkaneet yleistyä Euroopassa ja Pohjoismaissa. Suomalaisten metsäpäiväkotien ja -esiopetuksen juuret ovat ruotsalaisessa *I ur och skur* -pedagogiikassa. (Parikka-Nihti & Suomela, 2014.)

Suomalaisissa metsäesiopetusryhmissä toiminta- ja oppimisympäristönä on metsä, jossa aikaa vietetään päivittäin ympäri vuoden. Usein metsäalueen yhteydessä on esimerkiksi kota tai laavu, jonne kokoonnutaan aamupiirille tai tekemään esiopetustehtäviä. Kuten kaikkea esiopetusta, myös metsäesiopetusta ohjaa esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet, jonka valossa toimintaa suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan. Opetus on kuitenkin räätälöity niin, että lapsiryhmä pääsee oppimaan samoja taitoja hyödyntäen mm. tutkivaa oppimista, moniaistisuutta ja luonnon materiaalien monipuolista käyttöä.

Luonnossa oppimista on tutkittu kohtalaisesti (Jørgensen, 2014). Tutkimukset ovat osoittaneet luonnossa oleilun vaikuttavan positiivisesti lasten terveyteen ja hyvinvointiin (Polvinen, Pihlajamaa & Berg, 2012), motorikkaan (Fjørtoft, 2004) sekä oppimismotivaatioon (Polvinen, Pihlajamaa & Berg, 2012). Luonnossa oleilulla on myös yhteyttä mm. luonnontieteen oppimiseen, riskien ottamiseen ja demokratiakasvatukseen (Jørgensen, 2014).

Tämän tutkimuksen kannalta on kiinnostavaa tarkastella metsää leikkiympäristönä. Sen lisäksi, että metsäesiopetuksen pedagogisessa toiminnassa hyödynnetään luonnon materiaaleja, ovat ne myös pääsääntöinen leikkiväline. Metsässä leikit eivät paikannu fyysisesti esimerkiksi autoradan tai kotileikin luo, kuten usein sisäryhmässä, vaan leikki voi tapahtua missä tahansa. Leikkivälineet eivät siis ohjaile leikin muotoutumista, vaan lapset käyttävät luovuutta rakentaessaan leikin maailmaa. Kannosta tulee tuoli, havunoksasta lattiaharja ja sammalmättästä pehmeä peti – vain mielikuvitus on rajana.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, millä tavoin sukupuoli näkyy lasten leikissä metsäesiopetuksen toimintaympäristössä. Tutkimuskysymyksinä on:

1. Miten sukupuoli vaikuttaa lasten leikkiryhmiin, leikin aiheisiin ja roolivalintoihin metsäesiopetuksessa?
2. Miten metsäesiopetuksen henkilöstö kokee sukupuolen vaikuttavan leikkiin ryhmässä?

3.2 Etnografinen lähestymistapa

Toteutan tutkimukseni laadullisena tapaustutkimuksena, jossa on vaikutteita etnografisesta tutkimusotteesta. Etnografiassa ihmisten toimintaa tarkastellaan ryhmän arkipäiväisissä tilanteissa, vastakohtana tutkijan järjestämälle kokeelliselle tutkimusasetelmalle. Näin voidaan tuottaa kuvausta ryhmän toiminnasta, joka vastaa lähimmin ryhmän todellista arkea. (Eskola & Suoranta, 1998.) Keskeistä etnografisessa tutkimuksessa on tutkijan osallisuus ryhmässä, reflektiivisyys ja tutkimuseettiset kysymykset (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006).

Etnografiassa oleellisin osa on kenttätyövaihe. Perinteisesti tutkija viettää kentällä pitkähkön aikajakson. (Eskola & Suoranta, 1998.) Tämän tutkimuksen olen kuitenkin toteuttanut kandintutkielman raameissa, jolloin pitkäkestoinen havainnointi ryhmässä ei ollut mahdollinen. Seurasin lapsiryhmän toimintaa kolmena päivänä marraskuun 2020 aikana.

Etnografia on yleistyvä tutkimusote lasten tutkimisessa, mikä liittyyne alati kasvavaan käsitykseen lapsista aktiivisina toimijoina ja oman ympäristönsä muovaajina. Tutkiessa lapsiryhmää etnografisesti on tutkijan osattava asettua ”lapsen tasolle” ja tarkasteltava omaa positiotaan suhteessa lapsiin sekä tutkijana

että aikuisena. Tullessaan ulkopuolelta tarkkailemaan lapsiryhmää tutkijan on osattava luovuttaa "ekspertin" roolinsa lapsille, jotka tuntevat ryhmänsä sosiaalisen todellisuuden, tavat ja säännöt. Tässä asetelmassa tutkija on ennen kaikkea oppija hänelle vieraassa ympäristössä. (Emond, 2005.) Tässä tutkimuksessa tarkastelemani ilmiö on sukupuolen vaikutus lasten leikkiin, ja tutkimusympäristönä on suomalainen metsäesiopeetus, johon pääsin tutustumaan ensimmäistä kertaa aineistoa kerätessäni.

3.3 Aineistonhankinta

Toteutin tutkimuksen havainnoimalla etnografisesti lapsiryhmän leikkiä eräässä suomalaisessa metsäesiopeuksessa marraskuussa 2020, sekä haastatteleamalla esiopeuksen henkilöstöä. Vietin ryhmässä 3 aamupäivää, ja keräsin havainnointiaineiston videoimalla lasten leikki-tilanteita. Yhteensä havainnointiaikaa kertyi noin 9 tuntia. Esiopeuksessa toimi rinnakkain 2 lapsiryhmää, joissa esiopeusikäisiä lapsia oli yhteensä 26. Kaikki lapset osallistuivat tutkimukseen. Kummallakin ryhmällä oli oma kota, jossa aamu aloitettiin oman ryhmän kanssa. Suurin osa toiminnasta, kuten myös havainnoimani leikkiajat, olivat kuitenkin koko metsäesiopeuksen yhteistä toimintaa, ja kahden ryhmän henkilöstö teki jatkuvaa yhteistyötä keskenään.

3.3.1 Havainnointi lapsiryhmässä

Vaikka havainnointi on laadullisessa tutkimusotteessa yleinen aineistonkeruumenetelmä, on se Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan usein menetelmänä työläs ja aikaa vievä. Havainnointiaineiston rajaamisen koin itse haastavimmaksi osaksi tutkimusta. Koska havainnoitu aineisto ei tarjoa suoria vastauksia kysymyksiin kuten esimerkiksi haastattelu- tai kyselyaineisto, jää litteroidun tekstimassan jäsentely ja rajaaminen kokonaan tutkijan vastuulle.

Valitsin lapsiryhmän havainnoinnin aineistonkeruumenetelmäksi, koska halusin tuoda tutkimusasetelmaan lapsikeskeisyyttä. Minua kiinnosti sukupuolen vaikutus leikissä, lasten arjen keskeisimmässä toiminnassa, ja koin havainnoinnin tässä hedelmällisimpänä tapana kerätä aineistoa, jossa kuuluu

lasten ääni. Havainnointi on myös siitä tehokas aineistonkeruumenetelmä, että se voi paljastaa tutkittavien todellista käyttäytymistä, siinä missä esimerkiksi haastattelusta ilmenee lähinnä haastateltavien normit ja käsitykset suhteessa tutkittavaan ilmiöön (Tuomi & Sarajärvi, 2018).

Metsäympäristö asettaa toki omat haasteensa havainnoijalle. Lapset liikkuvat leikissä huomattavasti enemmän kuin sisäleikissä, ja leikin seuraaminen vaatii jatkuvaa liikkeessä olemista. Tällöin myös ns. huomaamaton havainnointi vaikeutuu. Tuomen ja Sarajärven (2018, 71) mukaan ”raja *havainnoinnin ilman osallistumista* ja osallistuvan havainnoinnin välillä ei ole kovin selkeä”, mutta niitä yhdistää se, että tutkittavat tietävät osallistuvansa havainnointitutkimukseen. Kokemukseni mukaan tämä seikka korostuu, kun kyseessä on lapsiryhmän tutkiminen. Omassa aineistonkeruussani kysyin usein lapsilta, voinko istua hetkeksi heidän lähelleen, kun he leikkivät. Välillä tämä tarkoitti sitä, että lapset myös osallistivat minua leikkiin alkamalla esitellä leikkiään tai pyytämällä minua mukaan. Yleensä leikki ei kuitenkaan häiriintynyt, vaikka aikuinen oli lähellä. Olin myös etukäteen kertonut lapsiryhmälle, että omaa leikkiä voi jatkaa kaikessa rauhassa, vaikka olenkin läsnä kameran kanssa. Aineistoa kerätessäni ja etenkin analyysivaiheessa yritin rajata aineiston sellaisiin keskusteluihin ja leikkineuvotteluihin, joita lapset kävivät keskenään, ilman aikuisen vaikutusta tai osallistumista.

3.3.2 Videointi

Keräsin tutkimukseni havainnointiaineiston videoimalla lasten leikki tilanteita. Videomateriaalia kertyi lopulta 3 tuntia 49 minuuttia.

Pohdin pitkään videoinnin käyttöä aineistonkeruumenetelmänä. Videointi ei ole menetelmänä kaikista haasteeton. Ensinnäkin kameran läsnäolo voi vaikuttaa tutkittavien käyttäytymiseen (ns. kontrolliefekti), jolloin vuorovaikutustilanteen luonnollisuus ja autenttisuus saattaa kärsiä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006). Yllätyksekseni lapset vaikuttivat kuitenkin useimmiten unohtavan kameran läsnäolon. Välillä joku saattoi kiinnittää huomiota kameraan ja kysyä ”onko se nyt päällä?”. Pari kertaa lapset myös pyysivät erikseen minua kuvaamaan heidän leikkiään ja halusivat jälkepäin nähdä videoita. Ymmärtääkseni ryhmässä on

ennenkin kerätty tutkimusaineistoja, joten voi olla, että lapset ovat myös osaltaan tottuneet vieraileviin havainnoijiin ja kuvaamiseen.

Muita haasteita aineiston videoinnissa voi tuottaa mm. videon äänenlaatu, joka erityisesti ulkona ei ole välttämättä selkeä. Myös tietosuojakysymykset ovat oleellista pohdittavaa videoaineiston keräämisessä ja arkistoisissa, etenkin, kun videoissa esiintyy lapsia. Tästä syystä koin tärkeänä ilmoittaa videoinnista mahdollisimman selkeästi sekä lapsille että perheille.

Halusin aineiston, jonka voin litteroida eli kirjoittaa puhtaaksi suoraan, muuttamatta lasten sanomia asioita. Toinen vaihtoehto olisi ollut käyttää ääninauhuria. Koin kuitenkin tämän liian haastavaksi, sillä en olisi luultavasti tunnistanut lapsia pelkän äänen perusteella nauhoitteista. Lisäksi koin tutkimukseni kannalta tärkeänä, että aineistooni tallentuu puheen lisäksi myös non-verbaalisia viestejä kuten ilmeitä ja eleitä, jotka nekin tuovat vuorovaikutukseen tärkeän lisänsä. Tutkijan katse on aina valikoiva, eikä kaikkea näkemäänsä voi muistaa; siksi videoituun aineistoon palaaminen jälkeinpäin on aineiston tulkinnan kannalta hyödyllistä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006).

3.3.3 Teemahaastattelu

Havainnoinnin lisäksi keräsin aineistoa haastattelemalla ryhmän henkilöstöä heidän kokemuksistaan leikin sukupuolittuneisuudesta ryhmässä. Koin, että haastattelu menetelmänä tukee keräämääni havainnointiaineistoa. Oli myös kiinnostavaa tutkia, ovatko ryhmän työntekijöiden kokemukset yhteneviä omien havaintojeni kanssa. Toteutin haastattelut puhelimitse ja nauhoitin ne jatkokäsittelyä varten.

Teemahaastattelussa valmiiksi määriteltäviä aihepiirejä käsitellään teemoittain, ei kysymällä tarkkoja, valmiiksi muotoiltuja kysymyksiä. Näin haastateltavilla on mahdollisuus ilmaista itseään monipuolisemmin kuin esim. strukturoidussa kyselylomakkeessa. Valmiiden teemojen puitteissa voidaan myös luoda aineiston jäsentelyä helpottava konkreettinen kehikko, josta on helppo jatkaa haastattelun litterointiin ja analyysiin. (Eskola & Suoranta, 1998.)

Haastattelin kahta esiopetusryhmän työntekijää heidän kokemuksistaan sukupuolen ilmenemisestä lapsiryhmän leikissä. Suuntaa antavina teema-

alueina olivat henkilöstön kokemukset leikin sukupuolittuneisuudesta leikkikavereiden valinnassa sekä leikkiroolien ja leikin aiheiden muotoutumisessa. Kummallakin haastateltavalla oli myös pitkä työkokemus perinteisessä päiväkodissa tai esiopetuksessa ennen siirtymistä metsäesiopetukseen. Pyysinkin haastateltavia peilaamaan havaintojaan sukupuolen vaikutuksesta leikkiin suhteessa kokemuksiinsa lasten sisäleikeistä. Pyrin selvittämään, näkikö ryhmän henkilöstö metsän sukupuolisensitiivisempänä leikkiympäristönä kuin tavanomaisen päiväkodin tai esiopetuksen sisätilat.

3.4 Aineiston analysointi

Eskolan ja Suorannan (1998, 100) mukaan ”laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta”. Analyysissä pyritään poimimaan hajanaisesta aineistosta oman tutkimusongelman kannalta oleelliset asiat, kuitenkin vääristelemättä aineistoa. Erityisesti feministinen tutkimus ja -tietokäsitys korostaa tiedon luonnetta tuotettuna aina jostakin näkökulmasta käsin: tietomme on osittaista, ja erityisesti etnografiassa aineiston moniäänisyys ja tilanteisuus tekee tutkijalle mahdottomaksi täysin objektiivisen ”totuuden” löytämisen (Hakala & Hynninen, 2007). Aineiston analyysissä onkin kyse valitun näkökulman ottamisesta ja aineiston tiivistämisestä – yhtä oikeaa tapaa analyysin tekemiselle ei ole (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006).

Tutkimusaineistoni koostui videoista, jotka kuvasin lasten leikki-tilanteista metsäesiopetuksessa, sekä nauhoitetuista puhelinhaastatteluista rinnakkain toimivien lapsiryhmien henkilöstön kanssa. Videomateriaalia kertyi kolmen aamupäivän aikana paljon, joten aluksi kävin videot läpi ja karsin niistä pois sellaiset, joissa kuuluvuus oli huono, tai jotka eivät olleet tutkimusongelmani kannalta relevantteja. Jäljelle jääneet videot litteroin, eli kirjoitin ne tekstinkäsittelyohjelmalla puhtaaksi tekstimuotoon, jota on helpompi hallita. Litteroin tekstit sanatarkkaan ja puhekieltä noudattaen. Tämän jälkeen katsoin videot uudestaan kiinnittäen huomiota puheen sijasta lasten kehonkieleen ja ilmeisiin, ja lisäsin ne tekstiin. Rajaamisen jälkeen jäljelle jäi 18 litteroitua

leikkitalannetta, joista osa oli kestoiltaan pitkiä, osa lyhyempiä. Videoiden käsittelyn jälkeen litteroin myös nauhoitetut haastattelut tekstimuotoon.

Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan aineiston analyysityöhön vaikuttaa se, onko aineiston keräämisessä noudatettu tarkkaa havainnointi- tai haastattelusuunnitelmaa. Jos aineisto ei ole tutkijasta riippuvainen, on tutkijan itse kehitettävä ne teoreettiset silmälasit, joiden läpi hän tarkastelee aineistoaan analyysivaiheessa. (Eskola & Suoranta, 1998.) Litteroituani aineiston pohdin leikkitalanteita sukupuolen näkökulmasta: Osallistuiko leikkiin sekä tyttöjä että poikia? Mitä leikissä tapahtui ja kenelle? Rikkoivatko lapset tyypillisiä sukupuolirooleja leikkien roolituksissa tai aiheissa? Heräsikö leikin aikana keskustelua tai leikkineuvotteluja, jotka voidaan kytkeä sukupuoleen?

Litteroinnin jälkeen etenin aineiston teemoitteluun ja tyypittelyyn. Jäsentelin litteroidut leikkitalanteet taulukossa 1 kuvatulla tavalla. Muodostin havainnointiaineistosta tutkimuskysymystä 1 mukailleen kolme teemaa: tarkastelin sukupuolen vaikutusta lasten leikkikaverivalintoihin, leikkien aiheisiin sekä lasten roolivalintoihin leikissä. Tästä etenin teemojen tyypittelyyn. Tyypittelyssä aineistosta muodostettuja teemoja voidaan tiivistää entisestään havainnollisiin tyyppeihin: yhteisten nimikkeiden alle kootaan aineistossa toistuvat yleiset ja siten tyypilliset elementit (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006). Leikkiryhmät-teeman erittelin tyyppeihin, jotka kuvastivat aineistosta nousseita tyttöjen ja poikien tapoja leikkiä ja olla vuorovaikutuksessa keskenään, ja nimesin ne seuraavasti: erilliset leikit, rajapintaleikki, rinnakkaisleikki ja yhteisleikki. Leikkiroolien ja -aiheiden teemat erittelin tyyppeihin, joissa leikkien roolit tai aiheet näyttäytyivät sukupuolistereotyyppioita vahvistavina, sukupuolineutraaleina tai sukupuolistereotyyppioita haastavina. Osa leikeistä jatkui useana päivänä, jolloin leikin kokoonpano ja sukupuolittuneisuus saattoi vaihdella.

Aineiston jakaminen teemoihin ja tyyppeihin vei aikaa, ja leikkitalanteet löysivät paikkansa vähitellen, usean tarkastelukerran jälkeen. Avaan jäsentelyä tarkemmin kuvaillessani tutkimuksen tuloksia.

TAULUKKO 1. Havainnointiaineisto teemojen ja tyyppien mukaan

LEIKKIRYHMÄT JA KAVERIVALINNAT	LEIKKIEN ROOLIT	LEIKKIEN AIHEET
ERILLISET LEIKIT - Prinsessamarsut - Koiraleikki - Kauppaleikki ja seikkailu vihollisten maailmassa - Poikien tykitys - Miekkailu piikkinuijalla - Halhippa - Pantterinpoikanen ja ihmiset - Rokkitähtileikki - Hulkin poikaset - Tattipuutarhan hoito - Kotileikki	SUKUPUOLISTEREOTYYPPISET ROOLIT - Prinsessamarsut (3 tyttöä) - Prinssi-leikki (3 poikaa) - Hulkin poikaset (3 poikaa) - Kotileikki (2 poikaa, 2 tyttöä)	SUKUPUOLISTEREOTYYPPISET AIHEET - Miekkailu piikkinuijalla (2 poikaa)
RAJAPINTALEIKKI - Tyttöjen taistelu -leikki (3 poikaa) - Poikien tykitys (2 tyttöä)	SUKUPUOLINEUTRAALIT ROOLIT - Pantterinpoikanen ja ihmiset (3 poikaa) - Rokkitähtileikki (6 poikaa) - Koiraleikki (3 tyttöä)	SUKUPUOLINEUTRAALIT AIHEET - Oravan kotien rakentelut (tyttöjä ja poikia vaihtelevasti) - Tattipuutarhan hoito (3 poikaa) - Ravintolaleikki (2 poikaa, 2 tyttöä)
RINNAKKAISLEIKKI TYTTÖJEN JA POIKIEN VÄLILLÄ - Kauppaleikki (2 tyttöä, 1–2 poikaa) - Koululeikki tiipiissä (3 tyttöä, 1 poika) - Ravintolaleikki (2 poikaa, 2 tyttöä)	SUKUPUOLISTEREOTYPIOITA HAASTAVAT ROOLIT	SUKUPUOLISTEREOTYPIOITA HAASTAVAT AIHEET - Kauppaleikki ja seikkailu vihollisten maailmassa (2 tyttöä) - Halhippa (joukko poikia) - Kotileikki (4 poikaa)
YHTEISLEIKKI TYTTÖJEN JA POIKIEN VÄLILLÄ - Kauppaleikki (2 tyttöä, 1–2 poikaa) - Ravintolaleikki (2 tyttöä, 2 poikaa) - Puun hajottamisleikki (2 poikaa, 1 tyttö)		

Litteroituja teemahaastatteluja oli suhteellisen helppo tulkita, koska haastattelut etenivät valmiiksi valittujen teemojen kautta. Teemat mukailivat taulukon kategorioita, ja pyrin yhdistämään vastaukset ja pohdinnat siten, että ne käyvät teemoittaista vuoropuhelua keskenään. Pyrin analysoimaan tekstimassaa tutkimuskysymysten valossa, ja nostamaan vastauksista tutkimuskysymysten kannalta oleellisia huomioita leikin sukupuolittuneisuudesta. Tuloksia esitellessäni käytän tekstin tukena näytepaloja eli sitaatteja litteroidusta aineistostani. Aineistolainaukset lisäävät työn pituutta, mutta niiden tarkoituksena on tarjota havainnollistavia esimerkkejä videoiduista tilanteista ja haastatteluaineistosta, sekä tuoda tutkittavien ääntä kuuluviin.

3.5 Eettisyys ja tietosuojakysymykset

Palmun (2007) mukaan kentälle ”astuminen” eli jalkautuminen ryhmään on tärkeä osa etnografista tutkimusta. Haettuani tutkimusluvan kaupungilta esiopetusryhmään pääseminen, aikataulujen sopiminen ja perheiden tiedottaminen sujuivat melko vaivattomasti. Sain jaettua esiopetuksen työntekijöiden kautta lasten tutkimuskutsut (liite 1) ja tietosuojailmoitukset sähköisesti vanhemmille. Ryhmän henkilöstö oli myös jutellut havainnoinnistani kasvotusten vanhempien kanssa, eikä kukaan ilmoittanut, että omaa lasta ei saisi havainnoida tai videoida. Haastateltavaa henkilöstöä lähestyin vielä sähköpostitse sekä lähetin tutkimuskutsun (liite 2) ja tietosuojailmoituksen, kun olin ensin puhelimesta kertonut kiinnostuksestani haastatella heitä opinnäytetyöhöni. Alun perin tarkoitukseni oli videoida teemahaastattelut, mutta päädyimme yhdessä pelkkään nauhoitukseen, joka toimi hyvin.

Kun tutkitaan lapsia, tutkimuseettiset kysymykset korostuvat. Lasten tutkimisen kannalta keskeisiä eettisiä periaatteita ovat mm. vanhempien ja tutkittavien lasten informoiminen tutkimuksesta, huoltajien antama suostumus sekä lasten itsemääräämisoikeuden ja vapaaehtoisuuden periaatteen kunnioittaminen. Lasten tunnistetietojen (tässä tutkimuksessa videokuvan) käsittelyyn sekä tutkimusaineiston säilyttämiseen ja hävittämiseen liittyvät yksityiskohdat ilmoitetaan läpinäkyvästi perheille tietosuojailmoituksessa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019.) Arkistoin kaiken aineiston yliopiston

verkkolevylle ja ilmoitin ne hävitettäväksi alkuvuodesta 2021, kun litterointi on saatu tehtyä ja opinnäytetyö palautettua. Opinnäytetyö valmistui hieman odotettua myöhemmin, mutta hävitin aineiston luvattuna aikana. Tutkittavien tietosuojan varmistukseni pseudonymisoin aineistossani lasten nimitiedot, eli kehitin heille kuvitteelliset nimet, joita käytän esitellessäni tutkimuksen tuloksia. Haastattelun yhteydessä viitataan ryhmän henkilöstöön ammattinimikkeellä. Näin pyrin minimoimaan tutkittavien tunnistettavuuden.

Pohdintaa herätti tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa sukupuolesta puhuminen sekä siihen viittaaminen tekstissä. Tietoni lasten sukupuoli-identiteeteistä, joihin viitataan läpi tekstin, perustuu keskusteluuni ryhmän varhaiskasvatuksen opettajan kanssa, jonka mukaan nykyisessä lapsiryhmässä ei ole tullut esille sukupuoliristiriitaa kenenkään lapsen kohdalla. Päätin siis puhua lapsista tämän oletetun sukupuolen valossa. Kuitenkin kaikista varmin tieto olisi saatu kysymällä lapsilta itseltään, mitä en tämän tutkimuksen puitteissa tehnyt. Pitkäkestoisemmassa tutkimuksessa voisi lasten sukupuolisen itsemäärittelyoikeuden siis varmistaa paremmin. Sukupuoli-identiteetti ei aina näy päällepäin, ja tämä pätee myös lasten kohdalla.

Eräs haaste, joka nousi havainnoin yhteydessä, liittyi tutkijan positiooni. Leikkiä seurattessani todistin luonnollisesti tilanteita, joissa leikin lomassa syntyi väittelyä, kiistelyä tai ulossulkemista. Siinä missä työntekijänä olisin puuttunut lasten välien selvittelyyn, jouduin tutkijana seuraamaan usein tilanteita sivusta. Valitsin kuitenkin puuttua tilanteisiin, jos ne alkoivat eskaloitua tai jos jollekin tuli oikeasti paha mieli. Koin, että koska lapset näkivät minut lähtökohtaisesti ”yhtenä aikuisista”, olisi sivustaseuraaminen näyttäytynyt kiusaamisen hiljaisena hyväksyntänä.

4 LEIKIN SUKUPUOLITTUNEISUUS METSÄESIOPETUKSESSA

4.1 Sukupuolittunut toiminta leikissä

4.1.1 Leikkiryhmät ja kaverivalinnat

Havainnoidessani lasten vuorovaikutusta ja leikkiä, kiinnitin huomiota leikkien sukupuolijakoon sekä tyttöjen ja poikien keskinäiseen vuorovaikutukseen. Havainnointipäivieni aikana leikkiryhmät koostuivat selkeästi eniten saman sukupuolen edustajista. Havainnointiaineistossani ero tyttöjen ja poikien leikkiryhmissä oli se, että tytöt leikkivät useimmiten yksityisesti yhden tai kahden parhaan kaverin kanssa, kun taas pojilla oli laajempia leikkiporukoita. Käsittelen myöhemmissä alaluvuissa tarkemmin leikkien aiheita, tapahtumia ja rooleja.

Kiinnitin havainnoidessani huomiota tilanteisiin, joissa tyttöjen ja poikien leikit kohtasivat ns. leikkien rajapinnoilla. Olen jakanut tyttöjen ja poikien välisen vuorovaikutuksen leikeissä kolmeen alaluokkaan: rajapintaleikkiin, rinnakkaisleikkiin ja yhteisleikkiin.

Etnografisessa tutkimuksessaan Thorne (1993) on nostanut keskeiseksi tyttöjen ja poikien väliseksi vuorovaikutustavaksi ns. rajapintaleikin (*borderwork*). Tällä hän viittaa leikkiin, jossa lapset testailevat jännitteisiä sukupuolen rajoja erilaisin rituaalein, kuten jahtaamalla toista sukupuolta tai häiritsemällä toisten leikkiä. Metsäesiopetuksessa olikin melko yleistä, että tyttö saattoi tulla kertomaan aikuiselle, kuinka ”pojat kiusaa” tai päinvastoin. Tässä asetelmassa lapset näkevät tytöt ja pojat vastakkaisina kategorioina, ja niputtavat kaikki saman sukupuolen edustajat samaan joukkoon, vaikka kiusaajina olisi todellisuudessa ollut esimerkiksi vain kaksi poikaa.

Elias, Ville ja Otso leikkivät ”innaleikkiä”, hakkaavat kepeillä maata ja huutavat sotahuutoja.

Ville: Hyökkäykseen!

Otso: (Huomaa muutaman tytön leikkivän rauhassa vähän matkan päässä) Mennään tyttöjä taisteleen! (Kaikki kolme lähtevät tyttöjen luo huutaen sotahuutoja. Tyttöjen leikki hajoaa nopeasti ja he menevät kertomaan aikuiselle)

(Leikkitilanne 6)

Karoliina ja Essi leikkivät kauppaleikkiä, jossa kauppa pitää suojella "vihollisilta". Lapset istuvat juurakon takana ja "vaanivat".

Karoliina: Viholliset... Niitä on tuolla... (Osoittaa poikajoukkoa, jotka leikkivät omaa leikkiään kauempana) Tuolla.. Tuolla on vielä kolme.. Ota pyssy! Nopeasti! Ammu! Ammu! (Tytöt nappaavat maasta kepit ja alkavat "ampua" poikia leikisti)

(Leikkitilanne 4)

Fatima, Kiira ja Milla leikkivät itse rakennetussa tiipiissä. Nooa juoksee tiipiin ympärillä. Tytöt kurkkivat telttakankaassa olevasta reiästä ulos ja kiljuvat aina, kun Nooa tulee liian lähelle telttaa.

Fatima: Auttakaa se tulee! ...Se tulee täältä nyt! (Kiljuu)

Nooa lähtee pois mutta jää vähän matkan päähän tarkkailemaan tiipiitä.

Kiira: Leikitään koulua!

Fatima: Mut oottakaa... (Käy kurkistamassa ulkona) Nooa lähti! Se lähti jo. (Palaan tyytyväisen näköisenä telttaan)

(Leikkitilanne 7)

Näissä esimerkeissä lapset luovat selkeää kahtiajakoa tyttöjen ja poikien välille. Kahdessa ensimmäisessä esimerkissä lapset ottavat "kohteekseen" toisen sukupuolen, ja menevät häiritsemään toisten leikkiä. Kolmannessa tilanteessa Nooa yrittää päästä mukaan leikkiin, mutta turhaan. Myöhemmin Nooa päästettiin mukaan koululeikkiin, mutta tytöillä tuli tappelua siitä, kuka "joutuu" olemaan Nooan pari koulutehtävässä. Muita poikia ei päästetty leikkiin mukaan ollenkaan. Vastaavanlaista hännämistä ja ulossulkemista ei tapahtunut havainnointini aikana samaa sukupuolta kohtaan.

Toisen havaitsemani vuorovaikutuksen tavan tyttöjen ja poikien välillä olen nimennyt rinnakkaisleikiksi. Tässä yhteydessä rinnakkaisleikillä tarkoitetaan havainnoimiani leikkejä, joissa tytöt ja pojat leikkivät rinnakkain ja usein samoilla välineillä, mutta todellista vuorovaikutuksellista yhteisleikkiä ei syntynyt.

Viljami, Kiira, Nooa ja Aliisa (aikuisten määräämä leikkiryhmä) leikkivät ravintolaa

Viljami: (Puun juurella, sekoittaa metallikattilassa mutavelliä) (Sanoo Nooalle) Et tiedä varmaan mikä mulla on täällä! Kurkistapas tänne! (Nooa kurkistaa) Erikoisainesosaa meidän ruokaan! Joka on meidän – joka on meidän erikoislihaa joka on suolattua!

Kiira ja Aliisa: Istuvat ison kiven päällä sekoittamassa ”suklaakastiketta” ja juttelevat keskenään hiljaa.

(Leikkitalanne 11)

Ravintolaleikissä näennäisen yhteisleikin ”sisällä” tytöt ja pojat leikkivät erillisiä leikkejä, istuen kaukana toisistaan ja jutellen toisilleen vain harvoin. Myös leikkineuvottelu oli aluksi hankalaa eikä yhteisymmärrykseen ollut helppo päästä, minkä vuoksi leikkitalanteessa lapset valmistavat eri ruokia ravintolaan.

Leikissä mukana Karoliina, Essi ja Nooa. Lapset etsivät pyssyjä (keppejä) leikkiin

Nooa: (Seuraa tyttöjä ”asevarastolle” ja ojentaa löytämäänsä pyssyä) Tässä on mun oma!

Karoliina ja Essi: (Juttelevat kaksin eivätkä ole huomaavinaan Nooa) Laitetaan ne pyssyt tähän...

Nooa: Tässä on hei mun pyssy. Tässä on mun pyssy... (Heiluttaa pyssyä tyttöjen edessä, mutta tytöt eivät kiinnitä huomiota) Ottakaa munkin pyssy sinne! (Alkaa hermostua, kun tytöt eivät kiinnitä huomiota. Lopulta Karoliina ottaa Nooan pyssyn ja laittaa sen asevarastoon)

(Leikkitalanne 9)

Aineistosta nousi tilanteita, joissa joku pojista osallistui ryhmän tyttöjen leikkiin, mutta hänen aloitteisiinsa ei vastattu eikä häntä otettu täysin mukaan. Usein nämä rinnakkaisleikit olivat lyhytkestoisia, ja ulossuljettu osapuoli kyllästyi nopeasti siirtyen muihin leikkeihin. Kahden ensimmäisen havainnointipäiväni aikana ei pidempiä roolileikkejä juuri muodostunut tyttöjen ja poikien välillä. Huomasin myös, että erityisesti tytöt eivät juuri hakeutuneet muihin kuin muiden tyttöjen leikkeihin.

Kolmannen alakategorian olen jakanut yhteisleikiksi, jolla viitataan tasa-arvoiseen ja pitkäkestoiseen leikkiin tyttöjen ja poikien välillä.

Petteri, Kiira ja Otto hajottavat kepeillä puunrunkoa, josta irtoaa puusäleitä. Kaikki tekevät yhteistyötä

Petteri: Kato Kiira miten kannattaa tehdä! (Käyttää keppiä ”talttana”)

Kiira: Kato (hakkaa kepillä runkoa)

Petteri: Tää on tosi laho. Tässä on ainakin viikoks vielä hakattavaa... (Kiira saa ison palan rungosta irtoamaan) Oi!! Kiira sai tommosen! (Näyttää kaikille) Vähän sä oot Kiira voimakas!

Kiira: (Jatkaa hakkaamista hymyillen) Kannattaa hei sillä lyödä tota! Kattokaa – tästä lähtee...

(Leikkitilanne 12)

Kauppaleikissä mukana Karoliina, Essi ja Elias

Karoliina: Mä oon niinku- mä päätin tän leikin niin mä oon niinku päällikkö, sit Essi ja Elias on-

Elias: Mä oon toi.. kai- kaivaja, vähän täällä Essin kanssa ja.. (kääntyy Karoliinan puoleen ja kuiskaamalla kysyy hänen nimeä) – ja Karoliinan kanssa käytiin tuolla vihollisten mailmassa...

Tiia-Mari: Kävitte vihollisten maailmassa? Mitä siellä oli?

Karoliina: Siellä on ansoja... vihollisia...

Essi: Me kävimme siellä hakemassa tällaista unikkikasvia, se saa ihmiset nukahtamaan (sekoittelee Karoliinan kanssa multaa metalliastiassa)

Elias: Jos se kato ni... (kysyy muilta) Mitä tapahtuu jos se kato se aine? Mitä käy jos se – jos se menee sinne – jos se menee- mitä käy jos se – jos se menee sinne yhteen kohtaan.. Mitä sit käy?

Karoliina: Päästään vihollisten luolaan. Ja sieltä ei pääse pois mut me jouduttiin sinne jo ja päästiin sieltä pois

Elias: Mun avaimella. Vihollisen luolan avaimella.

(Leikkitilanne 13)

Vapaaehtoista yhteisleikkiä oli ryhmässä melko vähän, ja leikit olivat kestoltaan lyhyempiä, kuin leikit saman sukupuolen kanssa. Viimeisenä havainnointipäivänäni ryhmien henkilökunta oli valinnut lapsille valmiit leikkiryhmät, jolloin myös tytöt ja pojat päätyivät samoihin leikkeihin. Näissä ryhmissä lapset leikkivät vieraampien leikkikavereiden kanssa, ja joillain tuntui aluksi olevan hankalaa löytää yhteistä säveltä. Osa leikeistä muotoutui rinnakkaisleikiksi ja osa yhteisleikeiksi, joissa tytöt ja pojat olivat leikkijöinä vertaisia.

4.1.2 Leikkien roolit

Tässä aluvuossa tarkastelen leikkitilanteita, joissa lapset sanallistivat leikkiroolinsa ääneen (esimerkiksi ”me ollaan prinsessamarsuja”). Olen eritellyt nämä roolivalinnat sukupuolen näkökulmasta sukupuolistereotyyppiin, sukupuolineutraaleihin ja sukupuolistereotyyppiä haastaviin leikkirooleihin.

Muun muassa Huuskon (2015) etnografisessa tutkimuksessa lapset valitsivat leikkurooleja sukupuolittuneesti siten, että pojat olivat kotileikissä isiä, pikkuveljiä tai lemmikkejä ja tytöt äitejä tai lapsia. Havainnointini aikana törmäsin vain yhteen leikkutilanteeseen, jossa tämä toteutui:

Milla, Amanda, Jaakko ja Elias (aikuisten määräämä leikkiryhmä) leikkivät kotileikkiä

Jaakko: Me voidaan mennä - Me mennään leikkimään koiran kanssa. (Kysyy Elias-koiralta) Mennäänkö sinne?

Elias: Joo mennään! (Konttaa maassa koirana)

Milla: Me tehään sillä välin ruokaa

Opettaja: (Tulee kysymään) Onks tässä teidän neljän leikkiryhmä?

Jaakko: Joo. Mut me mennään nyt koiran kanssa kävelylle.

Kasper: Koirapuistoon!

Milla: (Kantaa polttopuita kodin uuniin) Ja me tehään isosiskon kanssa ruokaa! Koska Amanda on isosisko ja mä oon äiti. (Amanda harjaa kodin lattiaa havun oksalla)

(Leikkutilanne 15)

Tarkastellessani leikkien roolivalintoja sukupuolen näkökulmasta huomasin yllätyksekseni, että ehdottomasti suurin osa leikkien rooleista oli hyvin sukupuolineutraaleja. Lapset leikkivät eläimiä, vauvoja, rokkitähtiä, leipureita ja kaupan myyjiä, mutta leikeissä oli hyvin harvoin pääteltävissä hahmojen sukupuolia. Kerran kuulin leikin lomassa keskustelun, jossa kolme poikaa väitteli siitä, ”voiko poika olla prinssi”, ja yhdessä leikissä kolme tyttöä leikki ”prinsessamarsuja”. Koin kuitenkin merkittävänä havaintona, ettei sukupuolta sanallistettu roolivalinnoissa tämän enempää. Välillä kysyin lapsilta tarkentavia kysymyksiä leikkien hahmoista, eikä tällöinkään sukupuoli nousut esille.

Kauppaleikki jatkuu, nyt mukana Karoliina, Essi ja Nooa.

Karoliina: (Alkaa esitellä minulle leikkiä ja pyytää kuvaamaan) Esittelemme kaikki kaupan omistajat: Tässä on toiseksi päällikkö (osoittaa Essiä), minä olen päällikkö (osoittaa itseään) ja hän on kolmanneksi päällikkö (osoittaa Nooa). Niin meitä on kolme. Kolme leipuria.

(Leikkutilanne 3)

Kiri: Me leivotaan muffinsseja - Mä oon pantterin poikanen

Ville: Nää asuu viidakossa

Tiia-Mari: Ootteks te kaikki panttereita?

Kiri: Eikun tää on ainoo - ainoo pantterinpoikanen!

Ville: Me muut ollaan ihmisiä. Ja nää asuu viidakossa.

Kiri: Ne on löytänyt tän pantterin viidakosta ja hoitaa sitä. (Ville silittää pantterin poikasta)

(Leikkitalanne 16)

Osassa leikeistä tulkitsin roolien hieman haastavan sukupuolistereotyyppioita, kuten em. pantterin poikanen, jota muut pojat hoitivat leikissä. Kuitenkaan aineistosta ei noussut leikkirooleja, joissa lapset olisivat suoranaisesti valinneet toiselle sukupuolelle tyypillisenä nähdyn roolin, kuten poika äitinä tai tyttö isänä. En siis nähnyt, että lapset olisivat rooleissaan varsinaisesti rikkoneet sukupuolistereotyyppioita.

4.1.3 Leikkien aiheet

Lapsiryhmässä leikittiin paljon erilaisia leikkejä, ja lasten leikkitaidot olivat mainiot. Kuten leikkirooleissa, myös leikkien aiheissa harvoin näkyi vahva sukupuolittuneisuus. Havainnointini aikana huomasin edellä mainitun koirapuisto-kotileikin lisäksi vain kaksi hyvin selkeästi sukupuolittunutta leikkiä: kolmen tytön prinsessamarsu-leikin ja kahden pojan piikkinuija-miekkailuleikin. Sukupuolineutraaleina kokemiani leikkiaiheita olivat mm. ravintolaleikit ja erilaiset puutarhanhoitoleikit, joihin osallistui yhtä lailla tyttöjä ja poikia. Lapset olivat myös innostuneet rakentamaan pesiä ryhmän syksyä seuranneelle käsinukkeoravalle, ja he esittelivät mielellään oravan koteja, ruokavarastoa, kesäasuntoa, huonekaluja sekä katolla olevia aurinkopaneeleja ja tykkejä.

Muutammat leikit olivat jääneet ryhmässä elämään: esimerkiksi poikien kesken yleisimpiä leikkejä oli heidän kehittämänsä ”halhippa” – henkilöstön mukaan lievempi versio pusuhipasta, jota pojat myös leikkivät keskenään:

Iso joukko poikia leikkii halhippaa, ottaen toisiaan kiinni ja halimalla

Otto: (Korkealla äänellä) Hali! (ottaa Juuson kiinni) Hali hali hali!

Tuomas: (Tulee mukaan halaukseen) Isiii! isiii!

(Leikkitalanne 5)

Esimerkiksi Huuskon (2015) mukaan halailu ja läheisyyden osoitukset ovat tyypillisiä tytöille, mutta pojat usein karttavat niitä, kenties siksi, että hellyyden ja

tunteiden ilmaisut sallitaan tytöille helpommin. Halhippa näyttäytyikin virkistävänä ja rikkoi stereotyyppistä näkemystä pojista, jotka eivät halua.

Toinen sukupuolistereotyyppioita rikkova leikki oli kauppaleikki, joka jatkui koko havainnointini ajan. Leikki oli Karoliinan ja Essin keksimä, mutta siihen osallistui myös muutama poika havainnointini aikana. Tavallisen ruoan lisäksi kaupan takaosassa oli asevarasto, josta voi vuokrata pyssyjä. Kaupan myyjien piti suojella kauppaa ”näkymättömiltä vihollisilta”, jotka elivät ”vihollisten maailmassa”. Essi ja Karoliina olivat muun muassa virittäneet laser-ansoja kaupan ympärille, ja tasaisin väliajoin syntyi rajuja taisteluita myyjien ja vihollisten välillä.

Essi ja Karoliina kaivavat savista juurakkoa.

Karoliina: Me leikitään että tässä olis vihollisien ansa. Nää kaivais semmosta.. Ne viholliset on näkymättömiä. (Kaivaa hiekkaan käpyjä kuin tykkejä) Vihollisia on monta miljoonaa. Ne on hei kaikki osoittanut... he tulivat! Laukaisin! (Alkaa ampuu käpyjä mäkeen ja tekee laukaisuääniä) ”Nyt tää osuu aivoon!” (Essi hakee käpyjä Karoliinalle ja tekee myös pommiääniä)

(Leikkutilanne 4)

Kauppaleikissä tytöt ottivat tilaa, pitivät ääntä ja haastoivat selkeästi stereotypiaa ”hiljaisista, rauhallisista tyttöjen leikeistä”. Välillä lähdettiin seikkailulle vihollisten maahan, ryömittiin mutalätäköissä ja nukuttiin taivasalla nuotion valossa.

Kolmas toistuva leikki oli neljän pojan kotileikki. Perheeseen kuului isä Kuumaiska-Tuumaiska sekä vauvat Tuuti-Huuti, Iivi-Kiivi ja Raketti-Spagetti. Perhe hoiti huolellisesti kasvimaataan, johon oli istutettu mm. auringonkukkia, kuusi, persikkapensas ja lanttu. Välillä isä kävi ”työpaikalla puumajassa”, ja muuten kerättiin polttopuita, maalattiin, hoidettiin puutarhaa ja puhallettiin hiekasta lasia kodin uunissa.

Tuomas: (haravoi kasvimaata ja puhuu kimeällä äänellä) Toi oli persikkapensas! Persikkaa! Ei oo vielä punasta persikkaa. Tässä on lanttu...

Jere: (Kaataa hellästi kasveille omasta termospullostaan vettä)

Kiri: Ääk, nyt sataa! Mennään sateenvarjon alle! (Pitelee ”sateenvarjoa” eli isoa havun oksaa, kaikki menevät alle pitämään sadetta) Sitten vain ootetaan.

Tuomas: Jos ne kastelee liian paljon niin se ei kasva ikinä. Siinä on liikaa vettä niin se kuolee sitten. Sä voit pistää aivan vähän enää. Aika tosi vähän (kastelee kuusen käpyä)

Kiri: (nousee ylös ja ”maalaa” puun runkoa mudalla, jota on haettu metalliastiaan läheisestä lätäköstä) Maalataan!

(Leikkitilanne 17)

Kotileikissä kolme lapsista leikkii vauvoja ja yksi lapsista on vauvojen isä. Vaikka leikissä poika esittääkin töissä käyvää isää, koin leikin kuitenkin sukupuolinormeja haastavana usein feminiinisenä nähdyn hoivaelementin vuoksi, joka oli leikissä keskeistä. Yksinhuoltajaisä kolmen vauvan kanssa on jo itsessään heteronormatiivisesta ydinperheestä poikkeava perhemuoto, ja tämän lisäksi myös lasten keksimät vauvojen nimet olivat sukupuolineutraalit.

4.2 Henkilöstön kokemukset sukupuolesta leikissä

Tässä alaluvussa esittelen esiopetusryhmän henkilöstön teemahaastattelujen keskeisiä tuloksia. Haastattelin kahta ryhmän työntekijää, joihin viittaaan vastausten yhteydessä ammattinimikkeellä. Haastattelut etenivät valmiiksi valitsemieni teemojen mukaan, joiden avulla pyrin tarkastelemaan rinnakkain havainnoimaani aineistoa sekä henkilöstön kokemuksia sukupuolen vaikutuksesta ryhmän leikkikaverivalintoihin, leikin aiheisiin ja leikkirooleihin. Lisäksi kysyin haastateltavilta, kokivatko he metsäympäristön sukupuolisensitiivisempänä toimintaympäristönä kuin perinteisen sisäryhmän.

Keskustellessamme leikkiryhmistä ja kaverivalinnoista ryhmän henkilöstö koki, että useimmin ryhmän lapset valitsevat leikkikavereikseen saman sukupuolen edustajia. Ryhmässä esiintyy heidän mukaansa joskus myös yhteisleikkiä, ja muutama yksittäinen lapsi hakeutuu toisen sukupuolen leikkiin useammin.

Kyllä on selkeästi et tytöt hakeutuu toistensa seuraan ja pojat toistensa seuraan. Ja tää leikkiryhmäkokeilu on aika uutta meillä, kun me haluttiin tämmösiä hyvin voimakkaita klikkejä erottaa lähtökohtasesti - - Et jos he saavat hakeutua itse, niin mun mielestä ne leikit sujuu paremmin, on yhteiset mielenkiinnon kohteet, ja leikki jatkuu, et siitä tulee pitkäkestoista leikkiä. (Varhaiskasvatuksen opettaja)

Musta ois hirveen mielenkiintosta se et jos lapsi ois ollut vaikka koko elämänsä metsäpäiväkodissa, et miten ne silleen tiätkö niinkun ne roolijaot menis, koska mä epäilen et toi (tyttöjen ja poikien erilliset leikit) on niinkun opittu tapa että näin toimitaan. Mitä nää on ollut tässä nyt kolme kuukautta leikkimässä, et sen takia me vähän niinkun sekotettiin niit myös et me nähään et onko se leikki mahdollista myös yhdessä. (Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja)

Uutena toimintatapana ryhmässä oli otettu käyttöön henkilöstön valitsemat valmiit leikkiryhmät. Tavoitteena oli hajauttaa lapsia uusiin leikkeihin, jotta voitaisiin tukea kaverisuhteiden muodostumista, ryhmäytymistä ja leikkitaitojen opettelua. Aikuislähtöisyys leikkiryhmien valinnassa jakoi mielipiteitä, mutta ryhmäytymisen kannalta menetelmä vaikutti toistaiseksi toimivalta. Ryhmän lastenhoitaja koki, että tyttöjen ja poikien leikkien erillisuus oli opittu toimintatapa, jota valmiiden leikkiryhmien jakaminen voisi purkaa.

Ja tällä hetkellä on tytöillä ja pojilla myös tätä tämmöstä ihastumista ja rakastumista ja... Sitten kun sitä ei osata vielä suunnata oikein sitä tunteen osoittamista, niin heillä on sit tällasta kiusaamista, että pojat kokevat tyttöjen seurailun kiusaamisena tai päinvastoin. Että halutaan olla kontaktissa, mutta ei osata oikein toteuttaa sitä niin ettei sitä koettais kiusaamisena. (Varhaiskasvatuksen opettaja)

Varhaiskasvatuksen opettaja sanoitti haastattelussa rajapintaleikkiä, jossa tytöt ja pojat kiusasivat tai härnäisivät toisiaan sukupuolittuneesti. Kuten havainnointiaineistossakin kävi ilmi, myös opettajan mukaan yksittäiset lapset hakeutuvat toistuvasti toisen sukupuolen leikkeihin pääsemättä kuitenkaan täysin osallisiksi.

Keskustellessamme lasten leikkien aiheista ja rooleista henkilöstö koki, että heidän ryhmässään roolileikki on yleinen leikin muoto, jota kaikki lapset leikkivät sukupuolesta riippumatta. Monet leikit ovat pitkäkestoisia mielikuvitusleikkejä, joita saatetaan jatkaa viikkokausia.

Mitä mä oon havainnoinut lasten leikkiä niin kyllä siellä pojilla ja tytöillä kaikilla on sitä jonkin asteista roolileikkiä. - - Yleensä se on jotain eläinleikkiä, perheleikkiä, kotileikkiä.. Tai sitten on sekä pojilla ja tytöillä erikseen tämmösiä ravintolajuttuja, kauppajuttuja... Valmistetaan ruokaa, kutsutaan syömään ravintolaan... Tää on hyvin tyypillisiä. - - Mutta kyllä tytöillä on... Tai en voi tässä tilanteessa sanoa että tytöillä on enemmän roolileikkejä, mutta tyttöjen leikit ovat roolileikkejä, ja myös poikien leikit ovat roolileikkejä. (Varhaiskasvatuksen opettaja)

Kaiken kaikkiaan leikkien aiheet ja roolit nähtiin hyvin samanlaisina ryhmän tytöillä ja pojilla. Kaikki lapset leikkivät tilaa vaativia leikkejä, joissa mielikuvitus toimii keskeisenä leikin innoittajana. Lastenhoitajan mukaan tyttöjen ja poikien leikkiaiheissa sisällöllisiä eroja saattaa joskus ilmetä – esimerkiksi kotileikissä pojat saattavat lähteä metsästäämään. Yleisesti ottaen leikkien aiheet ovat kuitenkin melko yhteneviä. Lastenhoitaja myös koki vaikeana määritellä eroja tyttöjen ja poikien leikkiaiheissa tai -rooleissa, kuten alla olevasta sitaatista näkyy:

Nyt pistit pahan... Mä yritän itse kaikkeni siihen et mä en jotenkin ajattelis ihmisiä tyttöinä ja poikina, ja mä oon mennyt tästä jotenkin jo yli (nauraa). Et mua hämmentää ihan suunnattomasti, kun mun pitäis nyt alkaa mieltii et mikä on jonkun raja tai mitä ei voi tehdä tyyliin. En mä osaa vastata tohon. (Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja)

Kummallakin haastateltavalla oli pitkä työkokemus perinteisessä varhaiskasvatuksessa tai esiopetuksessa. Kysyttäessä, näkevätkö haastateltavat eroa sukupuolen vaikutuksessa leikkiin perinteisen sisäryhmän ja metsäryhmän välillä, varhaiskasvatuksen opettaja näki suurimpana erona leikkivälineiden puuttumisen ja mielikuvituksen käytön.

Lähinnähän se ero on siinä, että lasten mielikuvitus on tuolla metsässä paljon enemmän valloillaan kun ei ole niitä välineitä. Niin tota, sitten sitä mielikuvitusta tarvitaan, ja löydetään niistä luontomateriaaleista sitten niitä korvikkeita. Mut en mä kyllä sanois että siinä olis kovin suurta eroa ootko sisällä vai ulkona. (Varhaiskasvatuksen opettaja)

Mä olen henkilökohtaisesti sitä mieltä, et jos se sukupuoli näkyy siellä, niin se on aikuisista lähtöisin olevaa hommaa. Niinku sekä sisällä että ulkona. -- Se on menny ihan hirveesti eteenpäin tässä työurani aikana tää homma (sukupuolisensitiivisyys), et mun mielestä nyt ollaan parempaan suuntaan menossa! Oon mä aina ollut sitä mieltä että kaikki saa tehdä kaikkee, mut et ku se näkyy niin räikeesti, tai näky ainaki silloin kun mä oon ollut noista muissa päiväkodeissa, et mun mielestä täällä (metsäeskarissa) ei ihan niin pahasti näy. (Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja)

Ryhmän lastenhoitaja nosti esille sukupuolisensitiivisyyden merkityksen ja tunnisti, että aikuiset toiminnallaan ja reaktioillaan ohjailevat lasten leikkivalintoja sekä sukupuoleen liittyviä normatiivisia oletuksia, niin sisällä kuin ulkona. Vaikka metsäesiopetuksessa sukupuoli näkyi hänen mukaansa perinteistä sisäryhmää vähemmän lasten toiminnassa ja valinnoissa, hän näki oleellisimpana kasvattajien roolin siinä, minkälaiset arvot ja käsitykset lapsille välittyvät suhteessa sukupuoleen.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

5.1 Kooste tutkimustuloksista ja niiden merkitys

Tässä opinnäytetyössä olen tarkastellut sukupuolen vaikutusta leikkiin metsäesiopetuksen toimintaympäristössä. Tutkimuskysymyksinäni oli 1. Miten sukupuoli vaikuttaa lasten leikkiryhmiin, leikin aiheisiin ja roolivalintoihin metsäesiopetuksessa sekä 2. Miten metsäesiopetuksen henkilöstö kokee sukupuolen vaikuttavan leikkiin ryhmässä. Tutkimuksen perusteella metsäympäristö näyttäytyy leikin kannalta sukupuolisensitiivisyyttä tukevana toimintaympäristönä ainakin seuraavista syistä: leikkiä ohjailevien lelujen puuttuminen ja laaja tilanottamisen mahdollisuus kannustavat mielikuvituksen käyttöön ja roolileikkiin, mutta toisaalta myös riskien ottamiseen ja omien rajojen haastamiseen.

Havainnointini aikana sukupuolen vaikutus näkyi eniten lasten leikkikavereiden valinnassa. Vapaassa leikissä tytöt leikkivät paljolti muiden tyttöjen kanssa, ja pojat poikien kanssa. Sama ilmenee myös aiemmissa leikin sukupuolittuneisuutta tutkineissa etnografioissa (ks. esimerkiksi Huusko, 2015; Saari, 2020). Poikien välisissä leikeissä oli useampia leikkijöitä, kun taas tytöt leikkivät mieluiten yhden tai kahden leikkikaverin kanssa. Sukupuolten eriytyneisyys lasten toiminnassa on Thornen (1993) mukaan yleinen ilmiö, joka vahvistuu lasten kasvaessa. Siinä missä alle 5-vuotiaat erottelevat toisiaan paljolti iän perusteella, 5–6-vuotiailla tietoisuus sukupuolieroista kasvaa: ”isot” lapset eivät enää leiki ”toisen sukupuolen leikkejä”, kuten vauvat. (Strandell, 1995.)

Tyttöjen ja poikien kohdatessa syntyi välillä jännitteitä ja sukupuolittunutta hännäämistä, joista käytin tutkimuksessa käsitettä rajapintaleikki. Thorne (1993) on tarkastellut niitä jännitteisiä rajapintoja, joilla tyttöjen ja poikien leikit kohtaavat. Hänen mukaansa näillä rajapinnoilla toimiessaan lapset usein jopa vahvistavat

vuorovaikutuksessaan sukupuolten välisiä rajoja: ”tytöt” ja ”pojat” muodostavat rinnakkaiset ”joukkueet”, jotka nähdään keskenään kilpailevina ja toisensa poissulkevinä. Eriytyneisyys luo rajoja, joiden ylittäminen voi olla sosiaalisesti hankalaa. (Thorne, 1993.) Eriytyneisyyden syynä lienee heteronormatiivisuus, jossa mies ja nainen ovat keskenään erilliset kategoriat, ja suhteet näiden välillä nähdään jo pienestä pitäen romanttissävyytteisinä. Myös teemahaastattelussa ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja koki, että tyttöjen ja poikien välinen kiusaaminen oli osoitus romanttisista tunteista ja kontaktin hakemisesta kiusaamalla. Esimerkkeinä sisäistetystä heteronormatiivisuudesta esikoulu- ja kouluikäisillä lapsilla Thorne esittää pusuhipan sekä tyttö- ja poikabakteerit, jotka näkyvät erityisesti koulumaailmassa vuosikymmen toisensa jälkeen. Vaikka kiusoittelu usein naamioidaan leikiksi, näkee Thorne sukupuolittuneen härnäämisen taustalla vahvat sukupuoleen liittyvät viestit. (Thorne, 1993.)

Tyttöjen ja poikien eriytyneisyyttä häivyttivät aikuisten jakamat valmiit leikkiryhmät. Näissä leikkiryhmissä muodostui rinnakkaisleikkiä sekä välillä myös tasa-arvoista yhteisleikkiä tyttöjen ja poikien välillä. Haastattelemani varhaiskasvatuksen lastenhoitaja kuitenkin muistutti, että ryhmä oli ollut yhdessä vasta syksyn ajan, mikä varmasti osaltaan vaikuttaa siihen, että leikki voi takkuilla vieraampien leikkikavereiden kanssa. Tyttöjen ja poikien välisiä leikkejä seurattessani huomasin, että aikuisen läsnäolo tuntui toimivan sillanrakentajana tyttöjen ja poikien välillä; lapset kävivät leikkineuvotteluja sanoittamalla aikuiselle, mitä leikissä tapahtuu, jolloin he loivat myös keskenään yhteisiä merkityksiä leikille.

Tutkimuksessani lapset osittain pitivät yllä voimassa olevia sukupuolirooleja, mutta toisaalta myös häivyttivät ja haastoivat niitä aktiivisesti. Aiemmissa leikin sukupuolittuneisuutta tarkastelleissa etnografisissa tutkimuksissa lasten leikki näyttäytyy hyvinkin sukupuolittuneena: varhaiskasvatuksen sisäryhmissä leikin aiheet ja roolivalinnat ovat usein vahvasti maskuliinisia tai feminiinisiä sekä heteronormatiivisuutta korostavia (Blaise, 2005; Huusko, 2015; Thorne, 1993.). Myös leluvalinnat ilmenevät varsin sukupuolittuneina, jolloin pojat valitsevat leikkeihinsä mm. autoja ja rakentelupalikoita, kun taas tytöt leikkivät esimerkiksi nukeilla ja barbeilla (Saari, 2020). Metsäesiovetusta havainnoidessani yllätyin huomattessani, miten vähän sukupuoli näkyi leikkien rooleissa ja aiheissa. Vaikka lapset eivät haastaneet

kaksijakoista sukupuolijärjestelmää esimerkiksi leikkimällä suoranaisesti eri sukupuolta (kuten tyttö isänä tai poika äitinä), he kuitenkin haastoivat sukupuolirooleja ja -stereotypioita leikeissään. Oli kiinnostavaa seurata, kuinka hellästi ja sydämellisesti pojat hoitivat metsän eläimiä ja kasveja rauhallisissa roolileikeissä, ja toisaalta kuinka tytöt metelöivät ja ottivat tilaa taistelu- ja seikkailuleikeissään. Myöskään puheen tasolla sukupuoli ei tullut juuri lainkaan esille; lapset eivät kyseenalaistaneet tai valvoneet toistensa valintoja leikeissä, kuten esimerkiksi MacNaughtonin (1997) ja Mayezan (2018) tutkimuksissa.

Huuskon (2015) tutkimuksessa tyttöjen leikki näyttäytyi äänettömämpänä ja rauhallisempana kuin poikien vauhdikas ja tilaa vaativa leikki. Metsässä tämä asetelma ei kuitenkaan juuri toteutunut. Kuten henkilöstökin sanoi: lapset leikkivät samanlaisia leikkejä sukupuolesta riippumatta. Päiväkodin sisätiloissa pojat ohjataan yleensä leikkeihin, jotka vaativat tilaa, kun taas tytöiltä odotetaan vuoron odottamista sekä rauhallista ja vähemmän vauhdikasta leikkiä pienemmässä tilassa (Alasaari & Katainen, 2016). Havainnointini perusteella metsässä tapahtuva leikki haastaa tätä asetelmaa mahdollistamalla kaikille lapsille erilaista tilan ottamista kuin perinteinen sisätila. Siinä missä päiväkodin tai esiopetuksen sisätilat ja piha ovat paljolti aikuisten muovaamia, metsässä lapset ovat oman ympäristönsä aktiivisia rakentajia.

Teemahaastattelussa kysyin ryhmän henkilöstöltä, kokivatko he eroa leikin sukupuolittuneisuudessa perinteisen sisäryhmän ja metsäryhmän välillä. Toinen vastaajista koki, että erot liittyvät lähinnä mielikuvituksen käyttöön leikissä. Toinen haastateltava kuitenkin näki, ettei sukupuoli metsäesiopetusryhmässä näy yhtä räikeästi kuin sisäryhmissä, joissa hän on aiemmin työskennellyt.

Yleisimpänä leikin muotona henkilöstö näki roolileikin, jota leikittiin sukupuolesta riippumatta. Reunamon ym. (2013) tutkimus osoittaa, että rooli- ja mielikuvitusleikit loistavat poissaolollaan päiväkodin arjessa, mutta ovat parhaimmillaan, kun lapset pääsevät leikkimään rauhassa, ajan kanssa ja ilman aikuisen jatkuvaa valvontaa. Fjørtoftin (2004) tutkimusten mukaan metsäympäristö mahdollistaa monipuolisen ja moniaistisen toiminnan sekä kannustaa lasta myös monipuolisiin leikkeihin. Metsässä leikkiminen ja leikkivälineiden puuttuminen vaatii mielikuvituksen käyttöä, jonka myös ryhmän henkilöstö näki keskeisimpänä erona sisäryhmän ja metsäesiopetuksen leikeissä. Vaihteleva maasto erilaisine pintoineen, muotoineen ja

mahdollisuuksineen innostaa seikkailemaan ja keksimään erilaisia tarinoita. Havainnointini aikana lapset saivat liikkua laajalla alueella juosten, hyppien, kiiveten ja ryömien. He tutkivat ja kokeilivat erilaisia rooleja, ottivat riskejä ja ylittivät itseään leikin lomassa. Perinteisessä päiväkodissa ja esiopetuksessa lapset leikkivät usein hyvinkin realistisilla leluilla, kuten muovisilla ruoilla tai arkielämästä tuttujen tavaroiden pienoiskokoisilla jäljitelmillä. He harjoittelevat arjen taitoja oikeannäköisillä leluilla, jotka kuitenkin jättävät melko vähän tilaa mielikuvituksen käytölle. Esimerkiksi Luostarinen ja Björkman (2020) ovat ilmaisseet huolensa mielikuvitusleikin asemasta lasten nykyarjessa, ja näkevät mielikuvitusleikin itsessään arvokkaana pedagogisena metodina, joka toimii lasten ehdoilla. Metsässä maasta löytyvät luonnonmateriaalit voivat saada monia käyttötarkoituksia lasten käsissä. Havainnointini aikana kepit muuntuivat lattiaharjoiksi, kävyt pommeiksi, neulaset salaatiksi ja mutavellistä saatiin kokonainen ravintolan ruokalista.

Vaikka metsäympäristö vaikuttaisi olevan otollinen ympäristö sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutumiseen, ei tämä yksinään riitä. Haastatteluaineistossa nousi keskeiseksi sukupuolisensitiivisen kasvatuksen merkitys ja varhaiskasvatuksen henkilöstön vaikutus siihen, kuinka lapset näkevät ja kokevat sukupuolen sekä siihen liittyvät rajat ja mahdollisuudet. Sosiaalista kategorisointia tutkineiden Hilliardin ja Libenin (2010) tutkimustulokset osoittavat, että opettajien sukupuolittava puhe ja lapsien jakaminen sukupuolten mukaisiin ryhmiin vaikuttaa voimakkaasti siihen, millaisia ennakkokäsityksiä lapsilla on eri sukupuolia kohtaan ja esimerkiksi kuinka innokkaita lapset ovat leikkimään toisen sukupuolen edustajien kanssa. Lapset myös ”opettavat” vertaissuhteissaan toisilleen sisäistämäänsä käsityksiä. Niin aikuisten kuin vertaisten toiminta siis vaikuttaa siihen, millä tavoin lapset luovat stereotyyppisiä käsityksiä ja kategorioita maailmasta ja muista ihmisistä. (Hilliard & Liben, 2010.) Myös Eskelinen ja Itäkare (2020, Einarsdottirin ym., 2015 mukaan) toteavat, että kasvatusyhteisön henkilöstö edustaa lapsille yhteiskuntaa ja välittää sen arvoja. Näin tapahtuu myös silloin, kun se ei ole tietoista. Lapset eivät kasva tyhjiössä, vaan omaksuvat aina ympäristössä näkemiään ja kuulemiaan asioita, arvoja ja normeja. Oppimisympäristö tuottaa sukupuolta asettamalla lapsille joko rajoja tai mahdollisuuksia.

5.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuudessa tarkastellaan yleensä tutkimuksen *validiteettia* (onko tutkimus pätevä ja perusteellisesti tehty) ja *reliabiliteettia* (onko tutkimus toistettava) (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006). Tuomi ja Sarajärvi (2018) ovat lisäksi tarkastelleet eri tutkijoiden tulkintoja tutkimuksen luotettavuuskriteereistä. Tarkastelen tämän tutkimuksen luotettavuutta Eskolan ja Suorannan (1998) kriteerien mukaan, pohtien sen *uskottavuutta* (credibility), *siirrettävyyttä* (transferability), *varmuutta* (dependability) ja *vahvistuvuutta* (confirmability).

Tutkimuksen *uskottavuudella* tarkoitetaan tutkijan tekemien tulkintojen ja tutkittavien käsitysten vastaavuutta (Eskola & Suoranta, 1998). Koska tutkimusaihe syntyi omasta kiinnostuksestani sekä sukupuolietoisuutta että metsäopetusta kohtaan, oli tutkijana tärkeää muistaa pyrkiä objektiivisuuteen aineiston analyysissä. Halusin havainnointi- ja haastatteluaineistojen litteroinnilla varmistaa sen, että tutkittavien sanat ja kokemukset näkyvät tutkimuksessa sellaisinaan, niitä muuttamatta. Videoinnissa on kuitenkin aina vaarana ns. kontrolliefekti, ja koska lapset eivät olleet minulle tuttuja, on vaikeaa sanoa, toimivatko he kuten tavallisesti vai vaikuttiko videointi leikin kulkuun. Koska käytin tutkimusmenetelminä sekä lasten havainnointia että henkilöstön haastattelua, tarkastelin samaa ilmiötä kahdesta eri näkökulmasta. Tällainen menetelmätriangulaatio eli tutkimuksen monimenetelmäisyys vie aikaa, mutta sen avulla voidaan syventää tutkittavasta ilmiöstä saatavaa tietoa ja siten lisätä tutkimuksen luotettavuutta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006). Tutkimuksen olisi voinut myös toteuttaa pelkästään lapsia havainnoimalla ja haastatteleamalla, jolloin juuri lasten kokemukset olisivat korostuneet enemmän.

Tutkimustulosten *siirrettävyys*, eli samoihin tuloksiin päätyminen toisessa vastaavassa kontekstissa, ei ole täysin yksiselitteistä laadullisessa tutkimuksessa, jossa toimitaan monimuotoisen ja muuttuvan todellisuuden parissa (Eskola & Suoranta, 1998). Tämän tutkimuksen valossa on muistettava, että jokainen lapsiryhmä on erilainen niin yksijöinä ja leikkijöinä. Metsäesiopetusryhmän varhaiskasvatuksen opettaja kuvaili ryhmää ”erityisen leikkivänä ryhmänä”, eikä tutkimuksen perusteella siis voida yleistää, että jokaisessa lapsiryhmässä saataisi vastaavia tuloksia lasten leikeistä. Tämän

tutkimuksen valossa metsässä tapahtuvan leikin sukupuolittuneisuus näyttäytyi kuitenkin sisällöltään erilaisena kuin lukuisissa vastaavanlaisissa, päiväkodin tai esiopetuksen sisätiloissa tehdyissä etnografioissa. Teemahaastattelussa myös kävi ilmi, että pitkän työuran omaavat haastateltavat näkivät hekin eroavaisuuksia leikin sukupuolittuneisuudessa sisä- ja ulkoryhmien välillä.

Tutkimuksen *varmuus* vaatii sitä, että tutkija ottaa huomioon tutkimukseen ennustamattomasti vaikuttavat tekijät (Eskola & Suoranta, 1998). Tarkoitukseni oli haastatella koko metsäesiopetusryhmän kasvattajatiimiä, mutta tämä ei kuitenkaan onnistunut erään haastateltavan aikatauluista johtuen. Koko ryhmän haastattelu olisi mielestäni lisännyt tutkimuksen luotettavuutta, mutta toisaalta koin teemahaastattelun lähinnä tukevan varsinaista tutkimusmenetelmää, joka oli lasten leikin havainnointi ryhmässä.

Tutkimuksen *vahvistuvuutta* lisää se, että tutkimustulokset saavat tukea muista samaa ilmiötä tarkastelleista tutkimuksista (Eskola & Suoranta, 1998). Vaikka metsäleikkien sukupuolittuneisuus poikkesi sisällöltään muiden Suomessa tehtyjen etnografioiden tuloksista, oli tyttöjen ja poikien eriytyneisyys hyvin samankaltaista, kuin aiemmassakin tutkimuskirjallisuudessa ja oppinäytetöissä, joihin olen viitannut pohdintaosuudessa.

5.3 *Jatkotutkimusaiheet*

Teemahaastattelussa varhaiskasvatuksen lastenhoitaja pohti, että koska esiopetuksessa oli vietetty vasta lyhyt aika ja ryhmäytyminen oli marraskuussa vielä kesken, saattaa tämä vaikuttaa lasten sosiaalisiin suhteisiin ja tyttöjen ja poikien leikkien eriytyneisyyteen. Hän nosti mielestäni jatkotutkimuksen kannalta oleellisen kysymyksen: entä jos metsässä olisi oltu koko lapsuus? Olisikin kiinnostavaa tutkia sukupuolen vaikutusta leikkiin metsäryhmässä, jossa lapset olisivat viettäneet metsässä ja toistensa kanssa pidemmän ajan.

Tutkimusaiheeni ajankohtaisuutta lisää syksyllä 2021 käynnistettävä kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu. Helmikuussa julkaistuissa kaksivuotisen esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2021) sukupuoli näkyy huomattavasti vahvemmin kuin nykyisissä esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014). Perusteissa esitetään ensimmäistä kertaa vaatimus esiopetuksen sukupuolisensitiivisyydestä, ja sen mukaan ”opettajan ja muun

henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset, osallistua, ohjata ja rikastaa leikkejä pedagogisesti ja sukupuolisensitiivisesti” (Opetushallitus, 2021, 36). Asiakirjassa myös tunnustetaan esimerkiksi asenteiden ja ennako-odotusten sekä vuorovaikutuksen ja kielenkäytön merkitys stereotyyppisten oletusten välittämisessä lapsille, ja korostetaan, että esiopetuksen henkilöstö ”rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia” (Opetushallitus, 2021, 27). Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tehdessä tietään myös esiopetukseen sekä esiopetusajan pidentyessä on tärkeää tutkia esiopetuksen eri toimintaympäristöjä myös sukupuolen näkökulmasta.

LÄHTEET

- Alasaari, N. & Katainen, R. (2016). *Selvitys sukupuolten tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa*. Sosiaali- ja terveysministeriö.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3820-5>
- Alasuutari, M. (2016). Tytön ja pojan varhaiskasvatus. Teoksessa M. Husso & R. Heiskala (toim.), *Sukupuolikysymys* (s. 122–141). Gaudeamus. [e-kirja]
- Blaise, M. (2005). *Playing it straight: uncovering gender discourse in the early childhood classroom*. Routledge.
- Blaise, M. (2009). "What a Girl Wants, What a Girl Needs": Responding to Sex, Gender, and Sexuality in the Early Childhood Classroom. *Journal of Research in Childhood Education*, 23(4), 450-460. DOI: 10.1080/02568540909594673
- Bodrova, E. (2008). Make-believe play versus academic skills: a Vygotskian approach to today's dilemma of early childhood education. *European Early Childhood Education Research Journal*, 16(3), 357-369. DOI: 10.1080/13502930802291777
- Cherney, I. D. & Dempsey, J. (2010). Young children's classification, stereotyping and play behaviour for gender neutral and ambiguous toys. *Educational Psychology*, 30(6), 651–669.
<https://doi.org/10.1080/01443410.2010.498416>
- Emond, R. (2005). Ethnographic research methods with children and young people. Teoksessa S. Greene & D. Hogan (toim.), *Researching children's experience. Methods and approaches* (s. 123–139). Sage. [e-kirja]
- Eskelinen, M. & Itäkare, S. (2020). "Pidetään huolta ettei erotella tyttöjen ja poikien juttuja". Tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sukupuolisensitiivisyyttä rakentavat diskurssit paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. *Journal of Early Childhood Education Research*, 9(2), 197–229.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202101131230>

- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino. [e-kirja]
- Fjørtoft, I. (2004). Landscape as playscape: The effects of natural environments on children's play and motor development. *Children, Youth and Environments*, 14(2), 21–44.
https://www.researchgate.net/publication/252182057_Landscape_as_Playscape_The_Effects_of_Natural_Environments_on_Children's_Play_and_Motor_Development
- Hakala, K. & Hynninen, P. (2007). Etnografinen tietäminen. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.), *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus* (s. 209–225). Vastapaino. [e-kirja]
- Helenius, A. & Korhonen, R. (2020). Leikin ensi askeleita. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (5. painos, s. 69–77). PS-kustannus. [e-kirja]
- Hilliard, L. J. & Liben, L. S. (2010). Differing Levels of Gender Salience in Preschool Classrooms: Effects on Children's Gender Attitudes and Intergroup Bias. *Child Development*, 81(6), 1787–1798.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01510.x>
- Huusko, H. (2015). *Lasten sukupuolittunut toiminta ja keskinäinen valta päiväkodissa* (Pro gradu -tutkielma). <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201512123994>
- Jørgensen, K-A. (2014). *What is going on out there? What does it mean for children's experiences when the kindergarten is moving their everyday activities into the nature-landscapes and its places?* (Väitöskirja).
<http://hdl.handle.net/2077/37251>
- Kalliala, M. (1999). *Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos*. Gaudeamus.
- Kangas, J. & Sintonen, S. (toim.). (2020). *Leikki vakan alla. Esseitä leikistä moninaisena ilmiönä*. Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut. Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/322916>
- Koivunen, A. & Liljeström, M. (1996). *Avainsanat: 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Vastapaino.

- Luostarinen, S. & Björkman, M. (2020). "Ei nykylapset osaa enää leikkiä".
Vygotskylainen perspektiivi mielikuvitusleikin pedagogiikkaan. Teoksessa
J. Kangas & S. Sintonen (toim.), *Leikki vakan alla. Esseitä leikistä
moninaisena ilmiönä* (s. 5–14). Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut.
Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/322916>
- MacNaughton, G. (1997). Who's Got the Power? Rethinking gender equity
strategies in early childhood. *International Journal of Early Years
Education*, 5(1), 57–66. <https://doi.org/10.1080/0966976970050106>
- Mayeza, E. (2018). 'It's not right for boys to play with dolls': Young children
constructing and policing gender during 'free play' in a South African
classroom. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 39(4),
590–602. <https://doi.org/10.1080/01596306.2017.1290584>
- Opetushallitus. (2021). *Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun
opetussuunnitelman perusteet*. Opetushallitus.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Kaksivuotisen_esiopetuksen_kokeilun_opetussuunnitelman_perusteet_2021.pdf
- Opetushallitus. (2014). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*.
Opetushallitus.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Palmu, T. (2007). Kenttä, kirjoittaminen, analyysi – Yhteenkietoutumia.
Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T.
Tolonen (toim.), *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen
tutkimus* (s. 137–150). Vastapaino.
- Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. (2014). Iloa ja ihmettelyä. *Ympäristökasvatus
varhaislapsuudessa*. PS-kustannus.
- Polvinen, K., Pihlajamaa, J. & Berg, P. (2012). *Luonnosta hyvinvointia lapsille*.
Kansallinen hyvinvointiverkosto.
https://media.sitra.fi/2017/02/27174148/Luonnosta_hyvinvointia_lapsille_ja_nuorille-2.pdf
- Reunamo, J., Lee, H-C., Wu, R., Wang, L-C., Mau, W-Y. & Lin, C-J. (2013).
Perceiving change in role play. *European Early Childhood Education
Research Journal*, 21(2), 292–305, DOI: 10.1080/1350293X.2013.789193

- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto* [pdf-verkojulkaisu]. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/course-material/4453723/kvalitatiivisten%20menetelmien%20verkko-oppikirja.pdf>
- Saari, S. (2020). *Esiopetusikäisten lasten sukupuoliroolit varhaiskasvatuksessa* (Pro gradu -tutkielma). <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-202005293566>
- Seta ry & Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. (2021). *Sukupuolen moninaisuus*. (M. Huuska, toim.) Seta-julkaisut 2021.
https://www.dropbox.com/s/iwyx054vp3qd17x/Sukupuolen_moninaisuus_2021.pdf?dl=0
- Siippainen, A. (2017). Sukupuoli ja ikä. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia* (s. 21–35). Vastapaino. [e-kirja]
- Strandell, H. (1995). *Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana. Tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä*. Gaudeamus.
- Thorne, B. (1993). *Gender Play: Girls and boys in school*. Rutgers University Press. [e-kirja]
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uudistettu laitos). Tammi. [e-kirja]
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019*.
https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Varvemaa, S., Heinonen, A., Grundström, R. & Leinonen, R. (2020). Ei yhdenvertaisuutta ilman sukupuolisensitiivisyyttä. Teoksessa J. Kangas & S. Sintonen (toim.), *Leikki vakan alla. Esseitä leikistä moninaisena ilmiönä* (s. 33–41). Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut, Helsingin yliopisto.
- Vilka, H. (2010). *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen*. PS-kustannus.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1533-7>
- Ylitapio-Mäntylä, O. (2012a). Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.), *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille* (s. 15–26). PS-kustannus.

- Ylitapio-Mäntylä, O. (2012b). Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.), *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille* (s. 71–85). PS-kustannus.
- Ylitapio-Mäntylä, O. (2020). Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (5. painos, s. 281–292). PS-kustannus. [e-kirja]

LIITTEET

Liite 1: Tutkimuskutsu perheille

Hyvät vanhemmat!

Olen Tiia-Mari Tervaharju, Tampereen Yliopiston varhaiskasvatuksen kandidaattiopiskelija. Olen tekemässä opinnäytetyötä lasten sukupuolen ilmenemisestä leikissä. Tutkin, kuinka metsä oppimisympäristönä vaikuttaa leikin sukupuolittuneisuuteen – leikkivätkö lapset vähemmän ”tyttöjen ja poikien leikkejä” kuin ns. sisäryhmissä? Ovatko kaikki tervetulleita leikkiin? Minkälaisia aiheita ja roolijakoja leikeissä esiintyy?

Olen tulossa keräämään tutkimusaineistoa ryhmästä, jossa lapsenne on hoidossa. Tarkoituksenani on havainnoida lapsiryhmän leikkiä kolmena aamupäivänä marraskuun alussa (4.-6.11.2020). Tallennan aineiston videoaineistona, ja saatan tehdä lisäksi pieniä kirjallisia muistiinpanoja. Tallenteet auttavat minua käsittelemään aineistoa, ja kirjoittamaan sen puhtaaksi lopulliseen tekstimuotoon. Tämän lisäksi haastattelen videoyhteyksin ryhmän aikuisia.

Raportoidessani tutkimuksen tuloksia en mainitse esiopetuksen, lasten tai henkilökuntaan kuuluvien nimiä, enkä mitään sellaisia tietoja, joista lapsenne olisivat tunnistettavissa. Videoaineisto hävitetään, kun opinnäytetyöni on palautettu ja hyväksytty (viim. tammi-helmikuussa 2021). Aineistoa ei näe lisäkseni kukaan muu. Olen saanut tutkimusluvan Tampereen kaupungilta.

Mikäli teille ei sovi, että lapsenne osallistuu tutkimukseen, voitte ilmoittaa siitä ryhmän aikuisille tiistaihin 3.11.2020 mennessä. Jos mieleenne tulee kysymyksiä tutkimukseen liittyen, minuun voi ottaa rohkeasti yhteyttä!

Kiitos vaivannäöstänne ja mukavaa syksyä!

Ystävällisin terveisin

Tiia-Mari Tervaharju

tiia-mari.tervaharju@tuni.fi

Liite 2: Tutkimuskutsu henkilöstölle

Hyvä kasvattaja!

Olen Tiia-Mari Tervaharju, Tampereen Yliopiston varhaiskasvatuksen kandidaattiopiskelija. Olen tekemässä opinnäytetyötä lasten sukupuolen ilmenemisestä leikissä. Tutkin, kuinka metsä toimintaympäristönä vaikuttaa leikin sukupuolittuneisuuteen – leikkivätkö lapset vähemmän ”tyttöjen ja poikien leikkejä” kuin ns. sisäryhmissä? Ovatko kaikki tervetulleita leikkiin? Minkälaisia aiheita ja roolijakoja leikeissä esiintyy?

Olen tulossa havainnoimaan leikkiä ryhmäänne 4.-6.11.2020. Havainnoinnin lisäksi haluaisin haastatella teitä, ryhmän kasvattajatiimiä. Haluaisin kysellä teiltä yksilöhaastatteluissa, miten olette kokeneet sukupuolen näkyvän ryhmän leikeissä. Haastattelut eivät ole kovin muodollisia eivätkä kestä kauaa. Voisimme toteuttaa haastattelun videoyhteyksin ([zoom](#)) viikolla 46. Äänitän tapaamisen, jotta voin palata keskustelun aiheisiin jälkikäteen ja kirjoittaa ne puhtaaksi.

Raportoidessani tutkimuksen tuloksia en mainitse esiopetusryhmän tai teidän nimiänne. Kaikki aineisto hävitetään, kun opinnäytetyö on palautettu ja hyväksytty (viimeistään tammi-helmikuussa 2021). Aineistoa ei näe itseni lisäksi kukaan muu. Olen saanut tutkimusluvan Tampereen kaupungilta.

Kiitos!

Ystävällisin terveisin

Tiia-Mari Tervaharju

tiiamari.tervaharju@tuni.fi